

Socialhögskolan, Lund
SOL 064
Vårterminen 2001

BÄTTRE FÖRÄLDRASKAP

EN STUDIE AV ETT FÖRÄLDRAUTVECKLINGSPROGRAM

Handledare: Ingrid Runesson

Författare: Betty Widegren

Abstract

The aim of the present study was to investigate the background, efficacy and theories behind a parent education program. I came in contact with this program during my practical fifth semester at the Bureau of Family Treatment in Lund. The training program originates from the United Kingdom, where it was called Mellow Parenting. The goal of the parent education is to enhance parent-child relationships by reinforcing supportive behaviours of parents and altering non-productive or harmful behaviours. The program is originally developed for younger children at age 0 -5. However, the Swedish variant of this program, introduced in Sweden by Magdalena Graff, also target older children up to about 12 years of age. I have studied this program from the literature and by interviewing professional people working with the program in Sweden. In this paper I describe the program and the history behind it. I also present the interviews and I discuss the Swedish program from different aspects.

1. FÖRORD

Jag skulle vilja tacka min handledare Ingrid Runesson vid Socialhögskolan i Lund för hennes utomordentligt goda hjälp och för hennes tålamod med att strukturera detta arbete. Jag skulle också vilja tacka Magdalena Graff som tillät mig att delta vid utvärdering av föräldrautvecklingsprogrammet som hon genomförde på Familjeenheten i Lund under min praktikperiod. Givetvis riktar jag även ett stort tack till alla de vänliga personer som erbjöd mig ta del av utbildningar som pågick på Familjeenheten under min praktiktermin. Det har givit mig värdefull inblick i olika aspekter av familjebehandling som jag aldrig annars skulle ha kunnat tillägna mig.

Det hade inte varit möjligt för mig att klara uppsatsen utan den hjälp jag fått från alla personer som jag intervjuat rörande "Bättre föräldraskap" i Sverige. Ett stort tack därför till (i bokstavsordning) Gunilla Eriksson, Ann-Britt Hallgren (Storvretens öppna förskola), Anna Hansson (Malins Minne), Annelie Svegaard, Gunilla Tykesson och Peter Widerström (Familjeenheten i Lund).

Ett stort tack också till min familj för att ni stöttat mig under uppsatsskrivningen.

Lund den 26 Maj 2001.

Betty Widegren

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	FÖRORD	3
2.	INLEDNING	5
2.1	Problemformulering	5
2.2	Avgränsning	6
2.3	Syfte och frågeställning	6
3	METOD	7
3.1	Metodval	7
3.2	Urval	8
3.3	Intervjuer	9
3.4	Metodkritik	9
3.5	Fortsatt framställning	10
4	FÖRÄLDRASKAP	11
4.1	Det nutida föräldraskapet	11
4.2	Bristande omsorg i föräldraskapet	12
4.3	Det tillräckligt goda föräldraskapet	14
5.	BARNET	17
5.1	Barnets anknytningsbehov	17
5.2	Konsekvenser för anknytningssvårigheter	18
5.3	Barnet i socialtjänsten	18
6.	FÖRÄLDRAUTVECKLINGSPROGRAM	19
6.1	"Mellow Parenting" eller "Det mogna föräldraskapet"	19
6.2	Kriterier för deltagande	21
6.3	Utvärdering	21
7.	BÄTTRE FÖRÄLDRASKAP	22
7.1	En svensk modell	22
7.2	Dimensionernas innebörd	23
7.3	Att använda videoinspelning	25
8.	FÖRÄLDRAPROGRAM	26
8.1	Vad föräldrar behöver lära sig	26
8.2	Vad föräldraprogram bör innehålla	27
8.3	SOU 1997:161	29
9.	FORSKNING	29
9.1	Program för beteendeträning	30
9.2	Patterson Parental Management Training Program	30
9.3	The Incredible Year Training Program	30
9.4	Vilka program är effektiva	31
10.	RESULTATREDOVISNING.....	33
10.1	Beskrivning av familjeenheten	33
10.2	Familjeenhetens föräldrautvecklingsprogram	33
11.	INTERVJUER	34
11.1	Frågor till behandlare och föreståndare på familjeenheten i Lund.....	34
11.2	Storvretens öppna förskola i Botkyrka kommun.....	39
11.3	Malins Minne	42
12	ANALYS	46
12.1	Föräldrarna	46
12.2	Barnen	47

12.3	Föräldraprogram	49
13.	DISKUSSION	52
14.	KÄLLFÖRTECKNING	59

2. INLEDNING

Höstterminen 2000 kom jag i kontakt med ett föräldraprogram vars syfte var att förbättra relationen mellan barn och deras föräldrar. Programmet vände sig till föräldrar med barn i förskola respektive låg och mellanstadiet. Föräldrarna träffades i grupp under några timmar i veckan. Det intressanta med programmet var att det vid utvärdering efter föräldrars deltagande, visat sig ha väldigt gynnsam effekt på föräldra- barn samspelet (Graff, 1997). Föräldrautvecklingsprogrammet, sträckte sig över en period om ca tre månader och föräldrar som deltog hade problemfyllda och komplexa relationer till sina barn. Jag ställde mig nyfiken undrande till vad föräldrautvecklingsprogrammet hade att erbjuda familjer som gjorde det möjligt att uppnå positiva förändringar.

Föräldrautvecklingsprogrammet fanns som en avgränsad verksamhet vid Socialförvaltningens familjeenhet i Lund, som jag vistades vid under min praktiktermin. Familjeenheten hade många familjer i enskild behandling och använde sig av flera familjeterapeutiska tekniker medan föräldrautvecklingsprogrammet skedde i grupp efter ett strukturerat program. Jag fick ingen möjlighet till att studera föräldraprogrammet under min praktiktid då det inte startades någon föräldragrupp just då, och de redan påbörjade programmen var avslutade. Familjebehandlarna hade handledning och utvärderingsseminarium i föräldraprogrammet vid två tillfällen under hösten 2000. Jag fick möjlighet till att delta i familjebehandlarnas handledning med Magdalena Graff, men visste inte hur välkänt metodiken var eller vart den praktiserades. Föräldraprogrammet kallades "Bättre Föräldraskap" och hade introducerats på Familjeenheten av psykologen Magdalena Graff

2.1 Problemformulering

Barns hälsa kan äventyras på många olika sätt. En problembild som har blivit alltmer synligt de senaste tio åren är de barn som lider av olika skriv och lässvårigheter eller neuropsykiatriska svårigheter som DAMP, Aschbergerers syndrom eller ADHD. Många barn befinner sig i utsatta situationer och har det väldigt svårt. De kan ha upplevt psykisk eller fysisk vanvård, dålig hälsa, mobbning, föräldrar som separerar sig, olika övergrepp och skolsvårigheter. Flera samverkande faktorer ökar risken för utsatta barn och påfrestningarna kan medverka till fortsatt psykisk ohälsa långt upp i vuxenåldern. I Socialstyrelsens utredning (SOU; 1997:8) om barns och ungdomars psykiska hälsa diskuteras de olika problemen grundligt från flera olika aspekter. I utredningen lyfter man fram föräldrarnas betydelse som de viktigaste personerna i barnets psykiska och fysiska utveckling. I barnkonventionens grundprinciper om barns bästa, rätten till liv och utveckling stipuleras

föräldrarnas ansvar som den första instansen där barnkonventionens principer skall efterlevas (Mänskliga Rättigheter, 1999 UD information).

Ett förslag som både förs fram i barnkonventionen och i den statliga utredningen (SOU 1997:161), är behovet av stöd och utbildning i föräldraskapet för att befrämja en positiv barn och föräldrarelation. I utredningen skiljer man på ett allmänt stöd och ett preciserat stöd för föräldrar och barn vid särskilda problem (ibid).

2.2 Avgränsning

Det har intresserat mig att beskriva och undersöka föräldraprogrammet "Bättre Föräldraskap" som introducerats i Sverige av psykologen Magdalena Graff. Föräldraprogrammet fick jag kännedom om under min praktiktermin på familjeenheten i Lund, och det väckte min nyfikenhet till en närmare granskning eftersom det lovordades av de som kommit i kontakt med det. Det hade varit väl utvärderat i England innan det prövades i Sverige och för mig verkade det relevant att koncentrerat min undersökning på dess bakgrund, innehåll och metodik samt hur det används av svenska enheter. Jag har därför valt att inhämta information och erfarenheter av programmet genom att på plats och ort intervju de personer som har varit med att utbilda föräldrar i Magdalena Graffs föräldraprogram.

Föräldraskapet är en annan central dimension i uppsatsen som ställs i relation till barnets behov. Föräldrar- barn och föräldraprogram tangerar varandra i min skriftliga framställning och med barn avser jag barn mellan tre och tolv år då föräldraprogrammet i Sverige vänder sig till barn i denna åldersgruppen.

2.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka och beskriva Magdalena Graffs föräldrautvecklingsprogram, både till innehåll, bakgrund och utbredning samt vad den praktiska erfarenheten av programmet har visat.

Följande frågeställningar har varit relevanta i sökande efter kunskap om föräldraprogrammet:

Vilka metoder ingår i programmet?

Var/vilka använder sig av Magdalena Graffs program?

Vilka föräldrar vänder sig programmet till?

Hur ser situationen ut för deras barn?

Vilka effekter har föräldraprogrammet visat på?

3. METOD

Under rubriken metod redogör jag för de vetenskapliga och metodologiska tillvägagångssätt jag använt i uppsatsen

3.1 Metodval

Den vetenskapliga metodiken kräver ett tillvägagångssätt som antingen mäter eller väger hårddata (kvantitativ forskning) eller en metod för att hitta tema eller mönster (Kvalitativ forskning). Ett klassiskt sätt att gå tillväga inom samhällsvetenskaplig empirisk forskning i insamlande av data är att intervjua personer som sitter inne med information i ämnet man vill forska kring (Starrin, Renc, 1996). Intervjuförfarandet kan i sin tur utföras på två olika sätt som delas in i en kvantitativ intervjueteknik och en kvalitativ.

Begreppet kommer av latinets *Qualitas* som betyder att upptäcka, utröna eller förstå och kan sägas vara att kunna upptäcka företeelser, egenskaper eller innebörder. Tyngdpunkten ligger på att upptäcka vad som sker och vad som händer utan påverkan av förutfattad kunskap. Den kvantitativa intervjuens innebörd är att undersöka hur företeelser, egenskaper eller innebörder samverkar med varandra och hur dessa fördelar sig i en population. Här är man mer intresserad av att undersöka omfattningen inom ett visst område (ibid). En kvalitativ intervju innebär mer att komma i dialog med den som intervjuas.

Eftersom jag i denna studie vill belysa och beskriva en metod i ett föräldrautbildningsprogram har jag valt den kvalitativa intervjuetekniken då min avsikt har varit att låta personer som har den konkreta erfarenheten av programmet få komma till tals genom att intervjua dem och ställa frågor i anknytning till föräldraprogrammet.

Många forskare som använder sig av den kvalitativa intervjun väljer att ha en intervjuguide som underlag för de frågor som är relevanta i sammanhanget. Frågorna bör utformas så att de inte låser intervjupersonen att svara på ett visst sätt. Den öppna intervjuguiden med frågor som uppmanar

intervjupersonen till långa svar med egna reflektioner som t.ex. Kan du berätta? är ett exempel på en öppen fråga.

Jag har valt att använda en halvstrukturerad frågeguide i uppsatsen. Frågeguiden har konstruerats utifrån mitt syfte och mina frågeställningar och den har använts som vägledning under intervjuens gång. Respondenterna har getts möjlighet till att avvika från intervjuguiden när det har varit motiverad. De intervjuavsnitt jag har med som citat i uppsatsen har givits en meningskoncentration för att lättare kunna förstås (Kvale, 1997). Uppsatsen vilar på intervjuerna, samt information som jag har samlat in via litteratur och artiklar. Informationen jag har letat efter har rört sig kring föräldrautbildningar i Sverige och övriga länder. De skriftliga underlagen har jag främst hittat på samhällsvetenskapliga institutionens bibliotek samt via internet.

3.2 Urval

Jag har valt att fokusera uppsatsen på ett föräldraprogram vars mål är att förbättra en problemfylld relation mellan barn och föräldrar via en speciell föräldrautbildning. Mina kunskaper om föräldraprogram var lika med noll, och det föll sig naturligt för mig att ta utgångsläge i det program som jag redan bekantade mig med på min praktikplats. Min tanke med att utgå från ett föräldraprogram var att jag även skulle söka uppnå kunskap om likartade program för att kunna jämföra skillnader och likheter mellan dem.

Jag övervägde först om jag skulle intervjua föräldrar som hade deltagit i programmen, men valde ganska snart att avstå. Skälet till det var att jag ville undvika att kränka föräldrar som hade det socialt besvärligt. Kraven för att delta i programmet från familjeenheten i Lund indikerade nämligen att problemen mellan barn och föräldrar var omfattande, och att flera föräldrar var svåra att motivera till deltagande i programmet. Det kändes inte motiverad att nyttja deras utsatthet, även om det hade varit väldigt intressant att låta både föräldrar och barn att komma till tals. Jag har i första hand valt att intervjua personer som både har den teoretiska kunskapen om Graffs föräldraprogram samt även den praktiska kunskapen om föräldrarna och barnens svårigheter.

3.3 Intervjuer

De personer som jag valt att intervjua leder föräldragrupperna eller har tagit initiativ till införande av föräldraprogrammet. Deras namn och arbetsplatser hade jag fått hjälp med att hitta via familjeenheten i Lund och jag tog kontakt via telefon i god tid innan intervjuerna ägde rum. Jag förklarade kort syftet med uppsatsen samtidigt som jag bokade tid för intervjuerna. Det visade sig att Magdalena Graffs föräldraprogram användes på tre platser i landet Ett behandlingshem, en familjeenhet och en öppen förskola. Även om det var färre enheter än vad jag föreställde mig, var det olika typer av verksamheter och jag ansåg att skulle bli en bredare undersökning än om jag bara koncentrerade mig till en och samma plats.

Jag har intervjuat två behandlare och en föreståndare på Familjeenheten i Lund, två förskolelärare vid den öppna förskolan i Storvreten (Botkyrka kommun) samt en lågstadielärare vid behandlingshemmet Malins Minne utanför Eslöv. Sammanlagt rör det sig alltså om sex intervjupersoner.

Alla intervjuerna har jag skrivit ut ordagrant från bandspelare för att få tillgång till ett levande språk. Jag har inte korrigerat texten, utan valt att sortera intervjuvaren efter olika teman i överensstämmelse med uppsatsens frågeställningar. Intervjupersonernas namn framträder med fullständiga namn i texten, vilket har varit deras önskemål. Samtliga intervjupersoner har själva barn och därav egen erfarenhet av föräldraskapet. Jag försökte formulera mina intervjufrågor så öppna som möjligt för att ge intervjupersonerna utrymme för reflektion. Jag har eftersträvat att beskriva föräldraprogrammet så objektivt som möjligt även om jag i första hand fick många positiva kommentarer om det från en entusiastisk personal på min praktikplats.

3.4 Metodkritik

En bättre heltäckande bild av programmet tror jag hade uppnåtts genom att intervjua föräldrar, barn och socialsekreterare, men jag avstod från denna uppläggnings dels av etiska skäl och på grund av den tid jag har haft till förfogande. Deras åsikter har ändå känts viktiga att få fram så långt som det varit möjligt, vilket jag tänkt på i de frågor jag ställt till intervjupersonerna. Urvalet intervjupersoner är litet och det är även få platser som använder sig av just Graffs föräldraprogram. Andra platser i landet kanske använder sig av likvärdiga program och det hade varit mycket intressant att göra en bredare undersökning men min tid räckte inte till för annat material. Den tekniska biten som t. ex att utföra intervjuerna har inneburit smärre problem beroende på min ovana av bandspelare samt att jag till att börja med inte använde mig av en separat mikrofon. Det försvårade avlyssnandet av ett par

intervjuer, innan jag köpte en privat mikrofon till de resterande intervjuerna. Gällande Svenska och utländska rapporter och artiklar som jag laddat ned från internet, har jag valt de som funnits på officiella myndigheters hemsidor eller större universitet. Det ökar trovärdigheten i det utländska material jag använt mig av med ett starkt förbehåll för min översättning!

Fortsatt framställning

Jag började ganska omgående med att göra efterforskningar om "Mellow Parenting" när jag väl bestämt mig för att studera programmet och sökte intensivt svensk och engelsk litteratur kring programmet i första hand via bibliotekssökningar. Jag var övertygad om att det skulle finnas väldigt mycket information om programmet förutom den Magdalena Graff ger i sin bok "Bättre Föräldraskap" (Graff, 1997). Min förväntan blev inte infriat trots mycket intensivt letande i olika databaser och jag har inte hittat några artiklar varken av Puckering, Cox eller Mills vilka Magdalena Graff refererar till i boken "Bättre föräldraskap" som upphovsmakare till det engelska "Mellow Parenting". Min vidare litteratursökning har därför varit Detta har förvånat mig mycket men min gissning är att projektet kanske är avslutat och kanske drivs vidare under ett annat namn eller så har det av kostnadsskäl blivit nedlagt.

Som bakgrund till vad ett föräldraskap innebär ger jag en kort betraktelse över dagens föräldraskap för att övergå till betydelsen av anknytning i föräldraskapet .Vilka konsekvenser innebär i såfall bristande anknytning för barnets utveckling och hur kan det märkas? Då beteendestörningar återkommer flera gånger i uppsatsen vill jag även lyfta fram teoretiska aspekter som förklarar varför barn får problem. Ett par andra metoder i föräldraträning för barn med utåtagerande aggressiva beteende presenterar jag under rubriken forskning. Under denna rubriken redogör jag även för vad forskningen anser om föräldraprogram. Jag redogör både för det Engelska föräldraprogrammet som beskrivs i boken "Bättre Föräldraskap och för Magdalena Graffs svenska version av "Mellow Parenting" för att kunna jämföra likheter och skillnader mellan dem.

Socialtjänsten är enligt lag skyldiga till att stötta familjer med problem i föräldrarollen och de insatser som erbjuds varierar beroende på vilken typ av bekymmer familjerna har och Barn och Ungdomspsykiatri (BUP) kan på begäran av socialtjänsten medverka till att bedöma föräldrars omsorgsförmåga. Jag ger en kort översikt av hur en typ av föräldrabadömning ser ut. Det ger en viss

förståelse för att barn/ungdomspsykiatriens utlåtande kan leda till att socialtjänsten drar slutsatsen att föräldrarna kanske skulle behöva tränas i föräldrarollen genom föräldrautbildning.

De enheter som använder sig av föräldrautvecklingsprogrammet här i Sverige presenteras under rubriken resultatredovisning. Intervjupersonernas talan är mycket viktiga som unikt källmaterial i min undersökning och jag har bemödat mig om att redigera så litet som det bara har gått i utskrivning av intervjuerna för att verkligen få ta del av deras information. Uppsatsen avslutas med undersökningens resultat, vilken följs av ett analysavsnitt och en slutdiskussion.

4. FÖRÄLDRASKAP

4.1 "Det nutida föräldraskapet"

I boken "det moderna föräldraskapet" av Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (1997), anges en förklaringsmodell på vad det moderna föräldraskapet kan innebära. Författarna påpekar att definitionen av föräldraskapet har skiftat beroende på vilken kontext samhällen har befunnit sig i. De menar vidare att relationen mellan barn och föräldrar hela tiden skiftar i förhållande till det rådande samhällsklimatet. Typiskt för dagens föräldraskap menar de är, att föräldrarna betraktar sina barn som ett görbarhetsprojekt. Med det menar de att många av dagens föräldrar har tankar om att barns gynnsamma utveckling i stor utsträckning beror på hur mycket tid, kraft och vilja som föräldrarna ägnar åt barnen. Föräldrarna rent allmänt säger sig använda sig så mycket av sin tid som möjligt åt sina barn, men de flesta mödrar skulle vilja ägna ännu mer tid om de hade kunnat. Målet med barnuppfostran överlag verkar vara att barn skall klara av att leva ett ganska vanligt normalt liv utan missbruksproblem eller andra psykosociala svårigheter (ibid.).

En gemensam tråd genom historiernas sekel menar de har överlevt fram till våra dagar och den pekar på att kvinnorna fortfarande är det kön som tar störst ansvar i utövande av föräldraskapet. Av denna orsak har det bl.a. forskats på betydelsen av hur moderns förvärvsarbete kan påverka barnens utveckling. Tanken med denna typ av frågeställning har utgått från att barn behöver "närvarande" föräldrar för att må väl. Forskningen kring denna specifika fråga har kommit fram till att det är inte mängden närvaro som avgör kvaliteten på moderns omsorgsförmåga utan det är viktigare hur modern känner tillfredsställelse i livet och känner att hon kan påverka sitt liv. Det påverkar förhållandet till barnet gynnsamt (ibid.).

Kvinnor av idag lever med flera motsägelsefulla bilder som skall förenas i utövande av föräldraskapet. Kvinnorna skall vara alerta och kunniga i utövandet av yrket, tillfredsställa barnens behov och vara likställd mannen i fråga om självförverkligande. Kraven kommer lätt på kollisionskurs med varandra och ett genomgående tema hos merparten kvinnor tycks vara att de skuldbelägger sig för att inte ha tillräckligt med tid och ork över för att tillfredsställa barnen. Ett annat tema är relationen mellan kvinnor och män i föräldrarollen. Männerna kritiserar genomgående kvinnorna för att vara slappa med gränssättning och skämma bort barnen medan kvinnorna anser männen vara hårda och okänsliga för barns olika behov (Bäck- Wiklund och Bergsten, 1997).

Mycket av det som skrivits och sagts kring föräldraskap utgår från den traditionella kärnfamiljen vilket härrör från ett medelklassens ideal. Idag när många familjekonstellationer samsas med varandra ser inte förhållandet likadant ut som den en gång gjorde. Varje år upplever ca 50 000 barn och ungdomar att föräldrarna separerar. Av barnen fortsätter mer än 75% av dem att stanna kvar hos mamman. Barn behöver inte må dåligt av en skilsmässa mellan föräldra om dessa kan komma överens om barnets framtid, inte ha starka pågående konflikter med varandra, och att förhållandet till barnet är gott (Lagerberg och Sundelin, 2000).

Konsekvenserna för ett barn vars föräldrar flyttar i sär behöver visserligen inte medföra några allvarliga problem men helt klart är det faktum att det finns en överrepresentation av ensamstående föräldrars barn, som återkommer inom socialtjänst med allvarligare psykosociala svårigheter. Allmänt har det visat sig att det starkaste skyddet för barn som upplever kriser i familjen är starka emotionella band mellan föräldrar och barn (ibid).

4.2 Bristande omsorg i föräldraskapet

Ett begrepp som ofta används i barnvårdsärenden inom socialtjänsten är bristande omsorg. Det drabbar barn vars föräldrar inte lever upp till det ansvar som anses ingå i föräldraskapet. I bristande föräldraomsorg inräknas fysiska och psykiska övergrepp, direkt vanvård och försummelse samt sexuella övergrepp (Killén, 1993).

Fysisk misshandel av barn kan ibland vara subtilt och svårt att upptäcka. De kan ha pågått under lång tid och upptäckas t.ex. av en tillfällighet när barnet av en anledning måste röntgas. Vanliga skador av misshandel är brutna armar och ben, blåmärken, slag riktade mot huvudet och brännmärken.

Fysisk vanvård av barn betyder ofta att ingen ser till att barnet får i sig ordentligt med mat eller dryck. Kläderna är smutsiga och barnet självt verkar otvättad. Mindre barn får inga nya blöjor och får på grund av det kanske utslag som gör ont. Vanvården kan även den vara av mildare slag som att ständigt bli matad med onyttig kost eller inte bry sig om att ha barnet under uppsikt (ibid.).

Mammor i familjer som vanvårdar sina barn reagerar sällan positivt på barnet. Föräldern är mycket dålig på att tillfredsställa barnet och ger i allmänhet många negativa återkopplingar. Detta sätt att interagera med barnet upprepas i sin tur av barnet självt när det växer upp och visar sig tydligt i samspel med andra individer (Killén 1993).

Psykisk vanvård av barn; De psykiska övergreppen mot barn kan vara svåra att förklara eftersom de kan te sig väldigt olika. Det kan vara svårt för ett barn att beskriva kränkningar som lämnar spår av själsliga blåmärken vilket inte lika lätt upptäcks genom en röntgenapparat. Barnet älskas inte av sina föräldrar och det får gärna ta på sig rollen som familjens "dumma får". Det får lätt skulden för konflikter i familjen och blir kanske hotat om att bli iväg skickad(ibid.).

I boken "Understanding Abusive Families" beskriver James Garbarino psykisk misshandel som ett systematiskt sätt att underminera barnets självkänsla. Föräldrarnas värderingar av barnet utgör ett hot mot självkänslan och försvårar en sund identitetsutveckling (Hindberg, 1998)

Sexuellt utnyttjade barn; En del av de sexuella övergreppen riktade mot barn kan börja när barnet är mycket litet och beroende. För barn innebär det att de tar ett allt för stort steg i den psykosexuella utvecklingen som inte kan hanteras. Barnets normala lekande spårar ut i ett sexuellt beteende som definitivt inte hänger samman med dess fysiska ålder. Andra barn känner sig obehagliga till mods och vill inte fortsätta vara med barnet. En upplevelse av att vara ful och smutsig inuti grundläggs ganska snart. I tonåren är självskadehandlingar mycket vanligt förekommande hos barn som blivit sexuellt utnyttjade (Killén, 1993).

Hur barn reagerar på föräldrarnas omsorgssvikt är inte alltid så lätt att upptäcka om det inte rör sig om sexuella övergrepp eller fysisk misshandel. Studier av utsatta barn har pekat på att oavsett vilken typ av omsorgssvikt som förekommit så reagerar barn med likartade symtom på övergrepp

(Hindberg, 1998). De reagerar med: sömnproblem, kan inte koncentrera sig, vilket medför inlärningsproblem, blir utåtagerande och får problem i relation till andra. Särskilt vanligt är det bland pojkar. En del barn visar inga tydliga symptom och vänder problemen inåt, drar sig undan, blir tysta, passiva och verkar deprimerade. Många flickors reaktioner hör till de sistnämnda (ibid.).

4.3 Det "tillräckligt goda" föräldraskapet

Vad innebär så ett "gott" föräldraskap? Margareta Dympling Silverberg skriver i sin uppsats (Metoder vid bedömning av ett föräldraskap, 1998) att i barnpsykiatri är detta en fråga som är relevant, eftersom utfallet kan avgöra om föräldrar anses lämpliga att fortsätta ta hand om sina barn. Socialtjänst, tingsrätt eller familjerätt kontaktar barn och ungdomspsykiatri om svar i detta ställningstagande. Bedömningen sker via en kombination av flera olika metoder som t.ex. flera djupintervjuer med föräldrar, samspelsobservationer barn/föräldrar och intervjuer med barnet av psykologer, barnpsykiatriker och kuratorer.

De teman av föräldraskapet som undersöks delas in i fyra delbedömningar som vägs samman med:

1. Föräldrars centrala föräldraförmåga,
2. Föräldrars bakgrund
3. Den psykiska mognaden hos föräldrarna
4. Den inbördes relationen mellan föräldrarna

Som komplement till de uppräknade metoderna används olika typer av frågeformulär (ibid.)

Många barnpsykiatriska kliniker utgår från Kari Killéns (Killén 1993) beskrivning av föräldraförmågan i bedömning av ett funktionella föräldraskap. I kompetensen gällande barns omvårdnad anger hon följande områden:

Föräldrar måste kunna uppfatta barnet adekvat.

Vilket betyder att en förälder måste kunna urskilja vilka egenskaper som tillhör det egna jaget, respektive vilka egenskaper som tillhör barnet självt. Brister förmågan, innebär det att barnet tillskrivs dåliga och goda egenskaper som egentligen tillhör den vuxna själv. Riktigt farligt blir det om det är föräldrarnas egna aggressiva, elaka och fientliga egenskaper som projiceras i barnet. Föräldern ger sig på barnets "falska" egenskaper vilket kan resultera i misshandel. Att inte kunna bli avläst rätt, kan

innebära att mata barnet när föräldern själv känner sig hungrig, eller att plocka av barnet alla kläder eftersom föräldern själv känner sig varm och svettig (Killén 1993).

Föräldrarnas realistiska förmåga till att uppfatta att barn inte är till för att tillfredsställa vuxnas behov.

Är föräldern bekymrad och ansatt av personliga problem, ingår det i föräldraansvaret att skona barnet från den typ av belastning så långt det går. Vuxna skall kunna anförtro sig till andra vuxna när det gäller bekymmer som överstiger barnets fattningsförmåga. Att agera förälder till den egna föräldern skapar en skevhet i samspelet.

Föräldrar måste kunna uppfatta barnet adekvat och begripa vilka förväntningar det bör lägga på barnet med hänsyn till dess mognad och ålder.

Kraven på vad barnet kan klara av får inte vara för högt eller lågt ställda. Det kan bli övermäktigt för ett barn med förväntningar som det inte alls klarar att uppfylla. Om föräldern avreagerar sig på barnet med att klandra det för "misslyckade" uppgifter skapar det i barnet av att vara oduglig och värdelöst. Barn behöver känna att det kan utföra vissa uppgifter utan att föräldern trycker ned barnet och påminner det inte duger till (ibid).

När föräldrar glädjer sig över barnet som det är, och tycker det är roligt att umgås med barnet: Vilket betyder att samspelet mellan barnet och föräldern skall vara en källa till ömsesidig glädje. Att leka, spela och stimulera barnet främjar en god uppväxtmiljö och ökar barnets välbefinnande. Att vara avvisande och otillgänglig som förälder skapar distans och avståndstagande och barnet känner sig vara oönskat. Detta samspelsmönster kan vara svårt att upptäcka utan att man observerar barn och föräldrar tillsammans (ibid).

Att kunna känna empati till barnet:

Föräldrarnas inlevelseförmåga som visar barnet förståelse och respekt för hur barnet tänker, känner och reagerar är ett uttryck för empatiska inkännande. Förälder måste kunna känna en viss oro för hur barnet mår och utvecklas. Det kräver att en grundläggande förmåga hos föräldern finns där som vägleder det i mötet med barnet.

Barnets behov av vård, omsorg, trygghet mat och en stabil tillvaro skall komma före föräldrarnas egna behov och intressen.

Att missköta ekonomin så barnet inte kan få sitt grundläggande behov tillfredsställd är tecken på omognad i föräldraskapet. Att vilja den egna egoismen styra tillvaron så barnet blir lidande är aldrig rätt. Barn behöver känna en grundläggande trygghet för att känna tillfredsställelse och stabilitet.

Frustrationer som förälder bär på får aldrig gå överstyr så barnet utsätts för våldshandlingar.

Det är oundvikligt att som vuxna inte blir frustrerad. Vardagslivet är fullt av konflikter och stressituationer. Att förstå varför föräldern avreagerar sig och låter det dåliga humöret påverka barnet har det ingen möjlighet till att förstå.

De ovannämnda föräldrafunktionerna är viktiga att utvärdera i den sammanlagda bedömning av föräldraförmågan. De risker som barn och ungdomar utsätts för måste övervägas utifrån många olika aspekter. T. ex vilka omständigheter befinner föräldrarna sig i? En föräldrafunktionen kan påverkas av tillfälliga krissituationer som sjukdom, arbetslöshet och relationskonflikt utan för den sakens skull vara tecken på djup oförmåga i föräldraskapet. Föräldrars psykiska sjukdom, missbruk eller personliga omognad är faktorer som alltid kan äventyra barns säkerhet. Det är de sammanvägande faktorer över tid hos föräldrarna som måste bedömas i förhållande till barnets upplevelser (Killén; 1993). I andra frågeformulär tas b la upp hur föräldrars möjlighet till att ge kärlek, om föräldern förlåter barn utan att ge det skuld känslor samt hur föräldrar fungerar i stressade situationer (Silverberg- Dymling, 1998).

Kommentar

Åtgärder för att komma till rätta med bristande föräldrafunktioner är inget som Margareta Dymling berör i sin uppsats. Kari Killén anger däremot föräldrautbildning som en tänkbar åtgärd, vilket kommer att tas upp under rubrik 8.2.

5. BARNET

5.1 Barnets anknytningsbehov

Inom ämnet spädbarnspsykologi har det forskats mycket kring betydelsen av anknytning mellan barnet och föräldrarna. Anknytningen utgör själva grunden för barn att överleva. Eftersom barns motoriska utveckling dröjer meddelar barnet omgivningen genom skrik och gråt att det behöver skydd och näring. Förälderns förmåga att besvara barnets behov står i direkt relation till barnets möjligheter att klara sig (Berg, Broden 1997).

Anders Broberg uppger i en artikel i tidningen Socionomen (Broberg, 2000) att Bowlbys anknytningsteori tog hänsyn till människans evolutionära utveckling. Denna utveckling är beroende av släktets fortlevnad och därför finns det ett innebyggt anknytningsbeteende hos barnet samt ett motsvarande sätt för föräldrarna att reagera ändamålsenligt på detta beteende. Anknytningsprocessen studerade Bowlby tillsammans med Mary Ainsworth under många år och hon kom fram till att det fanns tre olika typer av anknytningsmönster som var och ett kunde sättas i relation till hur barnets närmaste vårdnadshavare hade svarat på barnets anknytningsbeteende (ibid.).

Dessa mönster är följande:

Den trygga anknytningen hjälper barnet att våga börja utforska omgivningen och grundlägga en känsla av att världen är värd att utforska. Blir barnet skrämt söker det sig till föräldern för att tröstas. Förälderns bekräftelse av barnet grundlägger en positiv självbild som befrämjar det psykiska välbefinnandet.

Den undvikande och otrygga anknytningen yttrar sig hos barnet med ett undvikande av närkontakt med föräldern. Barnet har känt förälderns avvisande av dess behov av kroppslig kontakt och förstår förälderns signaler som antyder att det får "klara sig självt".

Den ambivalenta anknytningen till föräldern bottnar i att föräldern ej lyssnar till barnets eget behov. All kontakt med barnet sker på förälderns eget villkor. Barnets reaktion blir oroligt och osäkert eftersom det aldrig får möjlighet till att utgå från sitt eget behov av kontakt.

Forskare inom anknytningsteorierna märkte att de tre grupperingar av barn och föräldrars anknytningskvalitet som Ainsworth gjorde inte räckte till för vissa grupper av barn. De la till ett ytterligare anknytningsbeteende grundat på rädsla (ibid.).

Desorganiserad anknytning bygger på att barnet bemöts med aggressivitet eller rädsla från föräldrarna. Föräldrarnas oförmåga att tyda barnets signaler adekvat kan bero på personlig omognad, missbruk eller andra psykosociala belastningsfaktorer. Barnet har ingen möjlighet till att utveckla en sund relation till föräldrarna och så länge barnet är litet och inte kan uttrycka sig reagerar det med starka kroppsliga anspänningar som t. ex. huvuddunkningar (ibid.).

5.2 Konsekvenser för barn med anknytningssvårigheter

Den tvångsmässiga anknytningen hos barn har påvisats av andra forskare som tecken för ett slags tvingande underkastelse av föräldrarnas nyckfulla omsorg (Broberg, 2000). Barnet lär sig hur det skall undvika föräldrarnas okontrollerade beteende genom att ta över ansvaret för att relationen mellan dem fungerar. Det blir lydigt och passivt och tar tidigt över ansvaret för föräldrarnas känslomässiga välbefinnande. På så sätt skyddar barnet föräldern för att undvika bli utsatt för en smärtsam behandling. Barnet lär sig att det har inget värde i sig själv och deras självförtroendet är mycket lågt. Ett annat sätt för barnet att bemästra föräldrarnas opålitliga samspel är att den aggressivitet de känner i förhållande till föräldern vänds mot alla andra i omgivningen. Barnet känner ingen tillit till någon annan än sig själv och väljer att vara på sin vakt mot alla andra människor. Bowlbys och Ainsworth forskning kring barns behov av samspel med föräldern kan förstås i ljuset av anknytningsteorin. Störda anknytningsmönster leder i förlängningen till svårigheter för barnet i kamratrelationer, med skolgång och med en utåtagerande beteende problematik. (Broberg, 2000). Anknytningsproblematik mellan barn och föräldrar orsakas inte enbart på grund av föräldrarnas svårigheter utan kan uppstå på grund av barnet självt. Barn som lider av sjukdom, är prematura, eller skadas i samband med förlossningen är predisponibla för att ha svårigheter med att knyta an till föräldern (Lagerberg, Sundelin, 2000).

5.3 Barnet i socialtjänsten

Socialnämnden skall aktivt medverka till att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållande. Om barnet riskerar att utvecklas ogynnsamt kan socialnämnden i samarbete med hemmet, sörja för vård och fostran utanför hemmet. Antingen i hem för vård och boende enligt Sol (frivilliga åtgärder) eller i familjehem besluta om vård enligt lag om LVU (Lag om vård av unga som är en tvingande lag).

I de fall där behov av insats är nödvändig, men varken placering enligt socialtjänst (SoL) eller omhändertagande enligt LVU bedöms nödvändigt, kan socialtjänsten erbjuda någon form av öppenvård till barnet, den unga eller familjen. De flesta av dessa insatser ges som ett bistånd enligt 6 g § SoL. Insatserna ser lite olika ut beroende på vilken policy som den enskilde kommunen har. Oftast rör det sig om öppen dagverksamhet, kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilda individ anpassade program med en bestämt målsättning (SOS, 2000:9).

Det behovsprövade personliga stödet enligt 6 g§ SoL är stöd eller behandling till barnet/den unge eller till familjen. Detta stöd kan ges av behandlingsassistenter, socialsekreterare eller "hemmahosare". Inräknad i det personliga stödet ingår även barn/unga där det personliga stödet ges till en annan person i dennes familj om det är barnets situation som föranlett stödet. Bland yngre barn var kontaktperson/ kontaktfamilj den vanligaste insatsen tätt följt av insats i form av personligt stöd (SOS 2000:9).

Kommentar

I det personliga stödet till barn kan föräldrarna erbjudas att medverka i föräldraprogram liknande det föräldrautvecklingsprogram som Magdalena Graff har utvecklat (Graff, 1997).

SOU 1997:8

Socialstyrelsens utredning om barn och ungdomars psykiska hälsa slår fast att merparten av dagens barn och unga mår bra, men de som inte gör det lider oftast av allvarliga problem. Till problembilden finns olika skriv och lässvårigheter samt kontaktstörningar och ofta en utåtagerande problematik som medför sociala störningar (Ibid).

6. FÖRÄLDRAUTVECKLINGSPROGRAM

6.1 "Mellow-Parenting" eller det mogna föräldraskapet:

Föräldraprogrammet uppstod i England och Skottland, för ett tio tal år sedan av två psykologer och en professor i psykiatri. De utvecklade ett program för att förändra föräldrars beteende där tre viktiga delar skulle ingå. De tre delarna var:

- 1 Videoinspelningar av förälder/barn samspelet.
- 2 Föräldrar skulle tränas i nya bemötande av barnet.
- 3 Introspektion av de egna relationerna till ursprungsfamiljen

I England bestod programmet av gruppsykoterapi, miljöterapi och videobaserad undervisning. Den videobaserade undervisningen bestod av ett stort antal videoinspelningar av föräldrar/barn samspel, som visade kontinuerligt som inslag i föräldrautvecklings-programmet.

Max åtta föräldrar deltog tillsammans med barnen en hel dag i veckan i ca fyra månader. Barnen fick ej vara äldre än fem år gammalt. Modern deltog på egen hand i psykoterapigrupp medan barnen togs

om hand av barnskötare. I gruppsykoterapin arbetade man efter samma program som de nu existerande föräldragrupper i Sverige gör (ibid.).

Vid lunchtid träffades barn, föräldrar och personal tillsammans och aktiviteterna fortsatte under eftermiddagar då föräldrar fick träna färdigheter de lärt sig. De olika aktiviteterna var lek, målning, pyssel och utomhusaktiviteter. Hela tiden observerades föräldrar och barn av terapeuterna som sedan gav direkt återkoppling till föräldrarna. Videofilmning pågick samtidigt och användes sedan dels i undervisningssyfte samt i utvärderingen av programmet (ibid.).

Graff beskriver vidare vilka riskfaktorer som leder till att barns psykiska välbefinnande äventyras. Sociala faktorer som fattigdom, missbruk och kriminalitet är områden som hon refererar till som med säkerhet påverkar individens psykosociala hälsa. De negativa symtomen kan yttra sig både i fysisk och psykisk ohälsa och våld. Våldet blir ett sätt att uttrycka den frustration som den hopplösa omgivning framkallar och kan därför förklaras i förhållande även till individens yttre levnadsvillkor. Att föräldrars omsorgsförmåga betyder mycket för barns hälsa menar hon är konstaterat sedan lång tid tillbaka. Sviker föräldrarna i denna uppgift, leder det både till kognitiva och sociala beteendestörningar. Ett sätt att bryta en ond spiral har i forskning som Magdalena Graff hänvisar till varit att hjälpa barnen att återfå dessa färdigheter genom träning (bristhypotesen). En annan åsikt som framförs inom forskning är att det först och främst är föräldrarna som skall tränas, eftersom de är orsaken till barnets brister. Magdalena pekar vidare på att forskning visat att den mest effektiva påverkan på barns sociala beteendestörning är den, som hävdar att det är föräldrarna som bör tränas.

Målet med föräldrautvecklingsprogrammet är att förhindra att högriskbarn utvecklar ett antisocialt beteende. Våld och aggressivitet kan endast förhindras genom att barn blir bemötta under uppväxten på ett adekvat sätt. Barnets bästa hjälp består i att föräldern tränas i ett "Bättre föräldraskap" eftersom det är hemmiljön som bidrar till en sund psykisk och fysisk utveckling. Enligt forskning som Magdalena Graff hänvisar till, har program som innehåller moment av självreflekterande inslag för föräldern mycket stor betydelse. Ofta har föräldern personliga problem som de behöver få hjälp med och då behöva ventileras de med någon (ibid.).

6.2 Kriterier för deltagande

Föräldrar som deltog i programmet i England/Skotland skulle ha anmälts för barnmisshandel. Det skulle även ha förekommit våld under en tid mellan de vuxna i barnets hemmiljö. Relationen mellan barnet och föräldrarna skulle vara mycket allvarligt störda (Graff, Magdalena 1996). Förutom dessa kriterier bedömdes föräldrarnas och barnets psykiska hälsa var och en för sig. Barnet skulle ha visat tecken på beteendestörningar eller känslomässiga störningar under minst tre månader. Sociala faktorer som låg bostadsstandard, fattigdom och trångboddhet las till i den totala bedömningen för att bli antagen i föräldraprogrammet. Ovanpå dessa krav krävdes det slutligen en remiss från någon myndighet som t.ex. socialtjänst eller barnavård för att bli ansluten till "Mellow Parenting" (Graff, 1996).

6.3 Utvärdering av Mellow Parenting.

Samma person som träffade familjen före och efter avslutat behandling träffade familjen åter ett år senare. Förutom videinspelning av en måltid vid första besökstillfället så intervjuades föräldern i mellan två till sex timmar. Djupintervjun fyllde ett terapeutiskt syfte som gav föräldern tillfälle att för första gången få berätta om sitt liv. Barnet som hade svårigheter filmades tillsammans med föräldern vid två tillfällen både före och efter programmet. Det ansågs ge en mer realistisk bild av hur det "brukade vara". Föräldern fick sedan svara på vad den trodde barnet kunde och inte kunde med hjälp av ett utvecklingstest. Sedan testade man föräldrarnas attityder och om de eventuellt förändrades vid medverkan i programmet. Sist fick föräldern kunna räkna upp olika stressmoment i vardagen (ibid.). Vid genomgången av videofilmerna med föräldrarna skriver Magdalena Graff om tillvägagångssättet så här:

"Genom video kan man också ge föräldern instruktioner om specifika beteenden som är betydelsefulla när det gäller att påverka hur samspelen blir. Att via videofilmning identifiera negativa beteenden som om de förändras kan leda till en ökad förmåga till positivt samspel. Videon kan också identifiera beteenden som påverkar förloppet av samspelen föräldrar/barn. Detta sker genom att terapeuten visar föräldern beteenden som sedan sätter igång en kedja av negativt eller positivt interagerande. Med videons hjälp blir det enkelt att göra jämförelser mellan positivt och mindre positivt samspel. / /. Användandet av video innebär slutligen att föräldern kan inta en mer objektiv position. detta förstärks genom att placera föräldern som observatör (Graff, 1996 s 96).

Även barnet testades utan mammans närvaro enligt ett kognitivt testmaterial. Till familjerna hade man anammat kontrollgrupper som vid medverkan fick betalt för besväret. Kontrollgrupperna bestod av familjer med liknande problem som de medverkande familjerna i "Mellow Parenting" och insamlandet av data kring kontrollgrupperna skedde på samma sätt. Videofilmerna i England analyseras av de terapeuter som befann sig i Skottland och vice versa. Allt för att uppnå en tillförlitlig utvärdering av programmet (ibid.).

7. "BÄTTRE FÖRÄLDRASKAP"

7.1 En svensk modell

Föräldrautvecklingsprogrammet är upplagd över en period på ca tre månader (Familjeenheten i Lund, Malins minne och Storvretens föräldraprogram). En gång i veckan träffas sex till åtta föräldrar tillsammans med ansvariga handledare för programmet. Varje träff har ett bestämt innehåll och ett särskilt syfte. Deltagarna får ett häfte med arbetsblad som följer upp de olika momenten av barn/föräldrelationen som ingår i programmet. Oftast ges en hemläxa till föräldrarna mellan varje träff, där de kan träna nya kunskaper och få möjlighet till att vid nästa gruppträff diskutera konkreta erfarenheter av programmet. Nedan följer en sammanfattning utifrån innehållet i arbetsmaterial som enheterna använder sig av:

Till föräldraskapet knyts sju olika dimensioner:

- En antecipering (förkänsla) av barns behov för att möjliggöra dagliga aktiviteter.
- Ett gynnande av autonomi hos barnet.
- Värme gentemot barnet.
- Stimulering och ömsesidig glädje.
- Barnets upprördhet och hur föräldern handskas med den.
- Ömsesidig samverkan.
- Konflikter mellan föräldrar och barn och hur de hanteras.

Varje dimension har två ,tre tillhörande arbetsblad som riktar sig mot barnet och mot föräldern och föräldraskapet.

7.2 Dimensionernas innebörd:

Anteciperering av barns behov:

Innebär i detta sammanhang att föräldern har en förkänsla av vilka behov det enskilda barnet har av att få förhandsinformation av saker som kommer att inträffa. Exempelvis att tala om för barnet en stund före det skall bada om detta är källa till en konfliktsituation att, "nu skall jag bada dig om en timme". Protesterar barnet får föräldrar tips om att komma på något roligt som barnet kan syssla med under badstunden. Barnet kan även distraheras genom att föräldern får barnet att fästa uppmärksamheten på andra mindre stressande moment som får barnet på gott humör och låter sig badas utan för mycket protest (Graff, 1996).

Denna scen innebär att föräldern dels förbereder barnet, göra något roligt av en konfliktfylld stund, samt avleder barnets uppmärksamhet genom att använda lek och fantasi.

Stärkande av autonomi.

Här tränas föräldern att se barnet som en egen separat person. Barnet har således rätt att vara just så som det är med de egenskaper som präglar just det enskilda barnet. Ingen förälder har rätt till att ändra på barn, för att det skall tillfredsställa föräldrarnas olika behov. Barnets önskemål kan skilja sig från föräldrarnas önskemål. Om föräldern och barnet inte kan enas, måste föräldern i såfall kunna motivera varför barnet nekas att få som det vill. Inom området för autonomi uppmanas förälder barn vissa valmöjligheter. Exempel på det är att erbjuda två rätter att välja på när det skall äta. Råd: Föräldern uppmanas att få upp ögonen för det enskilda barnets behov och egenskaper.

Att visa värme.

Om föräldern själv har upplevt en uppväxt där de aldrig känt sig älskade och fått mycket kritik kan det bete sig på liknande med det egna barnet. Att ge kärlek och värme görs genom att visa ömhet. Fysisk beröring är ett bra exempel på värme. Även att tilltala barnet i en positiv och varm ton är tecken på en god relation. Kritik och klander hör definitivt inte till detta området och syftar endast till att kränka barnet.

Stimulering och ömsesidig glädje.

Inom detta område är det leken som hamnar i fokus. Att leka med barnet eller stimulera det till en aktivitet befrämjar enligt Magdalena Graff barnets perceptionsförmåga och språkutvecklingen.

Länkning ingår som ett moment i leken och som att föräldern vidgar samspelet genom att tillföra nya saker. Föräldrarnas engagemang gör att barnet kanske vill fortsätta leka.

Barnets upprördhet och hur föräldern handskas med den.

Ett barn som har ramlat omkull och gråter behöver att bli tröstat och kanske omplåstrat. Att skylla på barnets klumpighet förvärrar situationen och det kommer att med all säkerhet att skrika ännu mer.

Många gånger gråter barn för att få genom sin vilja och då bör det i stället för att tröstas ignoreras istället. Råd: Det kan vara pedagogisk att låta föräldrar få titta på videovinjetter av gråtande barn så de lär sig att skilja den manipulativa gråten från den som är uttryck för sorg och smärta.

Ömsesidig samverkan.

Föräldrar som strävar efter att samarbeta med barnet ökar dets känsla för att hitta gemensamma lösningar av problem. Ett barn som inte lyder en uppmaning om att avsluta en lek med t.ex. ett olämpligt föremål kan ändra beteendet genom att föräldern föreslår att leka med barnet istället för att hamna i en kamp om lydnad (ibid.).

Konflikter med barnet och förälder.

Föräldern tränas att ge tydliga och klara instruktioner till barnet. Flera uppmaningar på en gång förvirrar och det anses vara bättre med en uppmaning som t. ex. klä på dig den blåa tröjan nu!.

Föräldern tipsas om beteendeterapeutiska tekniker som belöning av önskvärt beteende hos barnet, samt ignorera oönskat. Därigenom kan föräldern lära sig behärska en situation utan att skrika eller gapa åt barnet. Syftet är att sätta rimliga gränser med hjälp utav träning i effektiv kontroll. Som bestraffningsmetod går det att använda time-out, eller ignorering av barns beteende. Barnet får stanna på sitt rum i en viss tid eller förälder låtsas inte om barnets skrik eller protester (Graff,1997).

De sju olika dimensionernas betydelse är att ge en sammanhängande modell som enligt Magdalena Graff tidigare har saknats. Modellen skall vara till hjälp i bedömningen av vilka föräldrafunktioner som ingår i föräldraskapet.

7.3 Att använda videoinspelning

Videoinspelningar i Sverige utförs i familjens hem och i regel är det en gemensam matsituation som filmas. Måltiden ger menar Graff, en väldigt bra möjlighet till att observera samspelet mellan barn och

föräldrar. Måltiden filmas så länge den pågår och i regel rör det sig om en halvtimme uppemot en timme. Efter föräldrarnas medverkan i programmet upprepas proceduren. Videoinspelningen kopieras i två ex där föräldern får en kopia och Magdalena Graff den andra. Både första och sista filmen analyseras av Graff för att kunna se om föräldrarnas beteende gentemot barnet har förändrats. När videofilmerna analyseras tillsammans med föräldrar så lyfter gruppledarna fram de positiva sekvenserna i samspelet mellan föräldrar och barn. Alla moment som kan tolkas positivt återges till föräldern, som ett exempel på hur föräldrar bör agera med sitt barn. Behandlarna strävar efter att hitta minsta lilla tecken på gott samspel även i fall där det verkar vara nog omöjligt. När Graff analyserar filmerna kodas de efter en särskild mall för videoanalys. Mallen innehåller de olika dimensionerna som löper som en röd tråd genom föräldraprogrammet. Varje dimension får ett tecken som kodas i en tabell. På så sätt går det att mäta om dimensionerna förändrats eller ej.

Om en mor klappar sitt barn över håret kodifieras beteendet i mallen som ett uttryck för värme. Mamman får då ett plustecken (+) under dimensionen värme. Om hon frågar sitt barn om det vill ha en ostsmörgås eller en korvmacka får hon även ett plustecken (+) under dimensionen autonomi. Kritik och klander kodas (-).

Ovanstående beskrivning är några få exempel från videomanualen som är mycket omfattande och kräver enligt Graff lång träning och utbildning för att utvärderas korrekt. För närvarande är hon den enda personen i Sverige som kan analysera videofilmerna efter denna metod. Föräldrarnas beteende gentemot barnet avläsas i videomanualen och Graff anser att man på så sätt kan avläsa en förälders svaga och starka sidor. Systemet är utvecklat av forskningsgruppen i det Engelska Newpin projektet (Graff, 1996).

Kommentar

Det är som jag har uppfattat det föräldrarnas beteende som analyseras, och inte barnets. Det spelar därför mindre roll vilket barn som är närvarande under inspelningen av måltiden. Det behöver inte vara just det barnet som har de största problemen i familjen som medverkar under videofilmningen.

8. FÖRÄLDRAPROGRAM

8.1 Vad föräldrar behöver lära sig

Att föräldrarnas uppfostringsmetoder spelar en avgörande roll för unga pojkars negativa utveckling har påvisats i ett flera studier av samspelelmönstret mellan utsatta barn och deras föräldrar (Lagerberg och Sundelin, 2000). De föräldrar som är auktoritära, tjtiga och inkonsekventa framkallar en aggressiv känsla i barnet. Dess mer aggressivt barnet reagerar på föräldrarnas uppfostringsmetoder dess hårdare blir reaktionen från föräldrarna. Spiralen tenderar att ständigt trappas upp med allvarliga konsekvenser för barnet. En tämligen tillförlitlig prognos för framtida kriminell utveckling är de pojkar som uppvisar ett utpräglat aggressivt beteende, växer upp i kriminella familjer, eller i fattiga familjer där sammanhållningen är dålig, och föräldrarnas utbildning är låg och barnet själv har en personlig omognad.(ibid).

"Sambandet mellan föräldrars disciplineringsmetoder och barns antisocialitet är så starkt att det visat sig hålla i olika åldrar från tidig barndom till adolescens" (Lagerberg och Sundelin 2000).

Lagerberg och Sundelin (2000), diskuterar vidare vilken betydelse föräldrars fostran av barnen inverkar på hur det kommer att uppföra sig och utvecklas. Föräldrars förmåga att hålla ett vakande öga på barnet kan enligt flera forskare som de refererar till, ha en skyddande effekt på bruk av alkohol och droger. I förlängningen duger inte en uppfostran som enbart är varm och stödjande. Föräldrarna behöver sätta gränser för vad som är tillåtet och inte tillåtet, och se till att regler efterlevs. Om barn skall undvika att hamna i kriminella kretsar så måste även föräldrarna kunna veta var barnet är och vem de umgås med. Gränssättning och fasthet skyddar enligt forskning mot ett kriminellt beteende (ibid.).

En bra uppfostran rymmer sammanfattningsvis både krav och kontroll samtidigt som tillgivenhet, värme och stöd finns. Extra plus är det om föräldrar/barnrelationen är öppen och tillgiven. De barn som absolut mår bäst under barndomen är de barn som besitter en god förmåga till att lösa problem, är utåtriktade och kan behärska aggressiva känslor. En god relation mellan föräldrar och barn som präglas av ömhet, tillgivenhet och få konflikter är viktiga skyddsfaktorer i barnets utveckling. Andra skyddsfaktorer är social klass, andra vuxna i barnets nätverk, bra kamrater och skolmotivation (Lagerberg, Sundlin, 2000.). Inom flera områden måste faktorer som främjar en positiv utveckling hos barn som befinner sig i riskzonen uppmärksammas. Bäst resultat uppnås om det inriktar sig mot det

asociala beteende hos barnet, föräldrarnas bristande kompetens samt att träna barnets kognitiva färdigheter. Föräldrar kan lära sig nya uppfostringsprinciper genom föräldrautbildningar.

8.2 Vad föräldraprogram bör innehålla

Kari Killén (1993), anser att föräldrar som brister i omsorgen behöver få en chans att visa att de duger. Att enbart fokusera samtal kring brister och tillkortakommande leder till att självkänslan blir ännu mindre. Det går att bry sig om hur föräldrar har det med sig själva, trots att det är barnet som har varit utsatt. Träning i praktiska färdigheter kan ingå i föräldraomsorgen, men ännu viktigare är att arbeta fram en fungerande familjestruktur (Killén,1993). De områden som arbetet med föräldrar till utsatta barn bör koncentreras kring är:

- Att använda sig av kontakten med föräldrarna genom att visa respekt. Det underlättar i arbetet med föräldrarna när de blir bemötta utan fördomar om deras brister och inkompetens. Att värna om föräldrarna kan betyda, att vägleda och stödja dem i hur de skall kunna lösa olika problem utan att ta från dem självkänslan.
- Hjälpa föräldrar att strukturera upp vardagslivet i rutiner som gör vardagslivet mer hanterbart. En känsla av kontroll över livssituationen ökar föräldrarnas omsorgsförmåga
- Många föräldrar som brister i omsorgen om barnet har en oklar uppfattning i hur stor rätt barnet har att bestämma i olika situationer. Antingen är det problem med att föräldrarna inget bestämmer alls, eller så förhåller de sig tvångsmässigt kontrollerande. Barn mår inte bra av otydliga gränser och föräldrarna måste tränas i ansvarsrollen.
- Ett sätt som kan avlasta föräldrars skuld känslor i föräldrarollen är att de erbjuds individuell samtalskontakt eller gruppkontakt. Målsättning i båda fallen bör vara att ge föräldern tillfälle till avlastning av livsproblem både i nuet och i det förflutna.
- Det beteendemönster som förälder har utvecklat i förhållande till barnet måste lyftas fram och medvetandegöras. Om inte förälder uppmärksammas på varför barnet reagerar på föräldern som det gör, kommer problemen att fortsätta. Här kan en familjebehandlare/terapeut gå in och fungera

som rollmodell. Som ett pedagogisk hjälpmedel kan videoinspelningar av familjens interaktionsmönster vara till stor hjälp.

- Att se sitt barns förmågor i överensstämmelse med dess mognad och kompetens. Föräldrar behöver hjälp med att kunna få en realistisk uppfattning av barnet, vilket hjälper barnet att bli bekräftat som det är och inte efter hur föräldrarnas önskar det borde vara.
- Barn måste få uppgifter som det kan klara av utan att de måste ta allt för mycket ansvar. I föräldraansvaret åligger det att inom alla områden vara vuxen i förhållande till barnet, och vägleda och stödja det.
- Barn har ett stort behov av att bli stimulerade i samspelet med föräldrarna. Mönster för ett lyckad samspel karakteriseras av ett ömsesidigt givande och tagande. Många föräldrar med oförmåga att stimulera barn adekvat, förlorar intresset för barnet så fort samspelet inte sker utifrån de premisser som föräldern fastställer. De kan inte se att lek och samspel också måste ske utifrån barnets villkor och dessa föräldrar måste lära sig samspela bättre med barn. Färdigheten kan tränas in tillsammans med professionella behandlare som observerar hur föräldra/barnsamspelet fungerar.
- Att barn är krävande och framkallar olika frustrationer hos föräldrar är viktigt att bejaka. Barn som är utsatta upplever sällan föräldrarnas varma känslor. De blir bemötta med en hårdhet som förhindrar föräldrarna att se deras utsatthet. En bra metod i föräldraarbetet är att öka deras förståelse för hur barn uttrycker utsatthet. I en diskussion med föräldrar kommer förhållandet i deras egen barndom att spela en viktig roll för hur de kan öka förståelsen för barnet. Att uppmantra till att minnas hur det kändes att vara barn i förhållande till de egna föräldrarna. ökar den empatiska förståelsen och stärker känslorna för barnet.

Genom en grupsituation tillsammans med andra föräldrar kan olika föräldrafärdigheter tränas och utvecklas. Fördelen med en grupsituation är föräldrar får tillträde till hur andra föräldrar uppfattar föräldrauppgiften. Samtidigt kan föräldern behöva ytterligare höja den individuella kompetensen genom en individuell samtalsbehandling kombinerad med ett familjeprogram som tillsammans förstärker föräldrarnas möjlighet till förändring (Killén, 1993).

8.3 SOU 1997:161

I den ovannämnda utredning angående föräldrautbildningar, menar man att begreppet är förlegad och bör skiftas ut med begreppet "Stöd i föräldraskapet". Innebörden är att ge föräldrar all det stöd som efterfrågas inom alla områden av föräldraskapet. Föräldrarnas egen kompetens skall tillvaratas och skall genomsyra allt arbete med föräldragrupper.

"Stöd i föräldraskapet är enligt utredningens definition förebyggande insatser som kan vara av strukturell allmän och individuell karaktär. Stöd i föräldraskapet kan t. ex. vara tillskapande av mötesplatser som befrämjar en stödjande miljö. Stöd i föräldraskapet kan även vara insatser av generell karaktär för alla föräldrar eller för föräldrar i en definierad riskgrupp med syfte att förebygga problem"./ / . Föräldrautbildningar bör vara nätverksstärkande och visa på barns utveckling och behov"(SOU 1997:161 s.84).

Kommentar

Utredningen pekar på att det finns olika behandlingsmodeller som arbetar med barn/föräldrelationen och att i metoderna finns en strävan efter att stärka föräldrarnas självkänsla och få föräldrarna till att inse hur mycket de betyder för sina barn. Socialtjänsten har en viktig uppgift i detta avseende (SOU, 1997:161).

9. FORSKNING

I den bedömning Lagerberg och Sundelin (2000), framför anser de, att forskningen pekar på att ju tidigare samhället inriktar sig på förebyggande insatser i form av socialt stöd till mödrar och deras små barn dess större positiv effekt uppnår man. Riskbedömningar angående barns utveckling måste också ses i förhållande till barnets hela omgivande miljö. En miljö som forskningen menar betyder oerhört mycket för barns möjligheter att uppnå bättre social kompetens är, förskolan och skolan. I skola/förskola kan barns beteende, värderingar och normer utvecklas i positiv riktning. Här betyder samarbetet mellan skolan och barnens föräldrar en viktig roll och en gynnsam utveckling är beroende av att de olika arenor som barnet rör sig mellan kan samarbeta och komma överens (ibid.).

9.1 Program för Beteendeträning

I SOU 1997:8 s 33 tas de inlärningsteoretiska aspekterna eller beteendeterapeutiska perspektiven på psykisk ohälsa upp. Dessa teorier förklarar psykiska problem som ett resultat av en tidigare inlärning eller betingning. Individen har t. ex fobier mot olika djur vilket är en irrationell rädsla som resultat av felinlärning. De senaste trettio åren har de inlärningsteoretiska teorierna även vidgats mot att ta hänsyn till individens sätt att tänka dvs kognitionen. Felinlärning kan botas med olika beteendeterapeutiska metoder som korrigerar individens sätt att tänka. Om individens tänkande förändras, kommer även det felaktiga beteendemönstret därav att försvinna (ibid.).

9.2 Patterson Parent Management Training

Metodiken som Patterson har utvecklat uppstod i USA redan på 60-talet och är baserat utifrån Albert Banduras social inlärningsteori. Programmet riktar sig till utåtagerande barn med ett aggressivt samspelsmönster. I behandlingen ingår träning i att ignorera dåligt beteende och belöna gott beteende. Målet med programmet är att föräldrarna skall lära sig bemöta dessa barnen på ett bättre sätt än att exempelvis skrika eller bråka. Andra förhållningssätt som föräldern tränar är konsekvens, disciplin och tillsyn av barnet. I metodiken ingår även att föra dagboksanteckningar över barnets beteende. Behandlingen av familjen sker i enskilt terapi, och har visat mycket bra resultat (Graff, 1997).

9.3 The incredible Year Training program

Carolyn Websters program riktar sig till föräldrar, barn och lärare i skolan och är även de liksom Pattersons program baserade på beteende terapeutiska tekniker. Målgruppen är barn med utåtagerande beteendeproblem i åldern från två år upp till tolv (About us, 2000 s 3). Program som vänder sig till föräldern är indelade efter barnens specifika ålder. I Basic -program lär sig föräldern att leka med sitt barn, att ge beröm/belöna, gränssättning, och disciplin. Advanced - program som vänder sig till barn mellan 4-10 år, tränar föräldern att lösa problem, behärska ilska, kommunikation, kontroll av depressiva symptom och att ge stöd och ta emot stöd. Ett tredje föräldraprogram lär föräldern att stödja och hjälpa sitt barn med hemläxor, träna in rutiner, gränssättning och hur föräldern kan engagera sig i skolan (ibid).

I föräldraprogrammen använder sig Webster-Stratton av en mängd videovinjetter som underlag för diskussioner. Videovinjetterna är så många som upp till två hundra stycken under ett fjorton veckors program och de berör alla de områden av föräldraskapet som ingår i programmet "Vanliga"

föräldrar samspelar med sina barn i filmerna vars scener skall vara så realistiska och konkreta som möjligt. Detta för att föräldrar skall kunna identifiera sig med situationerna och känna igen problemen (Graff, 1997). Webster-Strattons program riktar sig även till barnen och de är anpassade speciellt efter barnets ålder och mognad. Ett tredje program som har introducerats under de senaste åren riktar sig till klasslärare/skola.

Kommentar

De beteendeariktade föräldrar/barn program har vunnit allt större gehör i Norden och Magdalena Graff betecknar sitt föräldrautvecklingsprogram som tillhörande denna traditionen(Graff, 1997).

9.4 Vilka program är effektiva?

Detta är inte så enkelt att svara på men jag har studerat några Amerikanska rekommendationer över föräldrautbildningar och lyfter fram en som Dr. Margaret B. Brown från Universitetet i Delaware USA (Recommended Practices Parent Education and Support nov.1998 p 1). har lämnat. Hon hänvisar på till en översikt över vad föräldrautbildningar bör innehålla given av Riley, som enligt min fria översättning hävdar följande:

- De skall rikta sig mot barn av specifika åldersgrupper och ha väldefinierade mål.
- De skall vara fokuserade på kritiska perioder så att de kan verka förebyggande.
- De bör vara inriktade på barnets utvecklingsstadier.
- De skall bygga på föräldrarnas befintliga styrka och resurser.
- De skall inte fokusera på föräldrarnas misstag.

Föräldrarna skall vara delaktiga i att utforma programmets uppläggning och innehåll, och måste beakta föräldrarnas individuella skillnader samt föräldrarnas rätt att ha det slutliga avgörandet angående vilka råd som passar just deras familj bäst.

- Programmen skall utveckla samverkan mellan de organisationer som stödjer föräldrarna och de skall vara långsiktiga.
- Familjeutbildare måste ha god människokunskap och vara lyhörda för individuella behov, samt vara känslomässigt starka.

- Föräldraprogram bör ha en helhetssyn på familjerna och ta hänsyn till alla omgivande faktorer som påverkar familjernas situation. Gärna arbeta med att påverka nätverk som skola, arbetsplats och annan service.

Följande punkter anser Riley, vara nödvändiga ha med i föräldraprogram:

En översikt över barnets utveckling för att ge föräldrar tillfälle till att lära sig olika förhållningssätt i förhållande till det utvecklingsstadium barnet befinner sig i.

Föräldrautbildning bör vara inriktat mot barns olika åldrar och ta hänsyn till kulturella skillnader i synen på barnet (Riley 1994).

Kommentar

Föräldraprogram visar enligt Rileys översikt, vid olika utvärderingar som oftast att föräldrarna är nöjda både med resultatet och innehållet. Samtidigt menar han att om man låter barnets lärare eller någon annan i omgivning, (vilka kanske anmält föräldrarna), bedöma effekterna får man ganska säkert ett helt annat utvärderingsresultat. Behandlingsprogram som bygger på ett teoretiskt perspektiv av familjeförhållande eller lärs ut ifrån vad tidigare forskning har kommit fram till, behöver flera utvärderingar för att kunna anpassas efter behov och syfte med just den enskilda föräldrautbildningen. Personer som arbetar med familjebehandling, vet ofta med sig, att föräldrar som erfar ny kunskap inte automatisk använder den i förhållande till barnets behov på rätt sätt utan kunskaperna måste tränas över en längre tid. (ibid).

10. RESULTATREDOVISNING

10.1 Familjeenheten

Familjeenheten i Lund ligger på Stora Södergatan som en avgränsad enhet tillhörande socialförvaltningens sektion för barn och familj. Den startades upp som ett projekt under 1997 och syftet var att minska kostnaderna för barn och ungdomar som tenderade att öka år från år. Målet för verksamheten beskrivs i följande tjänsteutlåtande (1996, 25 november) till socialnämnden:

"Under de senaste åren har kostnaden ökat för placeringar av barn och ungdom i vård utanför hemmet. I många kommuner har det pågått ett omfattande arbete för att utveckla olika former av öppenvårdssatsningar för barn och ungdomar. Öppenvårdsinsatser har stoppat kostnadsökningen avseende barn och ungdomsplaceringar. Med anledning av detta har undertecknade fått i uppdrag att ge förslag på öppenvårdinsatser som kan vara ett alternativ till institutionsplaceringar" (ibid).

Familjeenheten räknas som en kommunal öppenvårdinsats för barn och ungdomar och deras familjer som är i behov av särskilda insatser. Utöver det är ambitionen den att familjeenheten skall medverka till att förebygga separationer mellan barn och föräldrar samt minska på vårdtiden vid institutionsplaceringar. Målgruppen är barn mellan 0-20 år. där socialsekreterare bedömer att bistånd i form av behandling på Familjeenheten kan hjälpa familjen att lösa problemen. Syftet är att få familjer att fungera. Arbetsmetoderna kan variera mellan samtal, familjebehandling i närmiljön, nätverksarbete, lösningsfokuserad arbete och praktisk hjälp (ibid.).

På familjeenheten finns åtta behandlare och en föreståndare som har lång erfarenhet av socialt arbete. Merparten är socionomer eller socialpedagoger. Två former av gruppverksamhet bedrivs som komplement till ordinära behandlingsmetoder, föräldrautvecklingsprogrammet och verksamheten för unga mödrar mellan 15-25 år.

10.2 Familjeenhetens föräldrautvecklingsprogram.

För närvarande pågår det tredje föräldrautvecklingsprogrammet och två behandlare leder föräldragruppen. En kväll i veckan träffas föräldragruppen under ett par timmar. De arbetsblad som används har i samarbete med Graff ändrats något med tanke på att de barn som berörs av

föräldrautvecklingsprogrammet är mellan fem-tolv år. All personal på familjeenheten har fått utbildning av Graff och träffar henne regelbundet i samband med utvärdering av videofilmerna. Deltagande föräldrar kommer till föräldraprogrammet via en remiss från socialförvaltningen och det går inte att söka sig till programmet utan att socialförvaltningen bedömt förälder som i behov av programmet.

11. INTERVJUER

Jag har intervjuat Annelie Svegaard, (socioonom och familjebehandlare), Peter Widerström, (socialpedagog och familjebehandlare), samt Gunilla Tykesson, (föreståndare och socioonom). Alla tre har varit anställda på familjeenheten sedan starten 1997/98.

11.1 Frågor till behandlare och föreståndare på familjeenheten i Lund.

Vilka föräldrar vänder sig programmet till?

Gunilla Tykesson berättar att de familjer som kommer med i föräldrautvecklingsprogrammet på familjeenheten remitteras dit, (liksom alla andra föräldrar) av socialsekreteraren inom socialförvaltningens familj och individ sektion. Om föräldern skall erbjudas föräldragrupp eller individuell kontakt bedöms av socialsekreteraren. Gunilla berättar vidare att de från familjeenheten sida själva har konstruerat en remissblankett och på den finns en ruta som kan kryssas för om deltagande i föräldraprogrammet. Målbeskrivningen gör föräldern själv, ibland socialsekreteraren. Det kan finnas en anmälan om missförhållande eller föräldern kan själv ha sökt hjälp på socialförvaltningen. Många föräldrar är ensamstående mödrar som känner sig osäkra i föräldrarollen och de utgör en majoritet av föräldrarna. När remisserna gäller mindre barn beror det oftast på att någonting i hemmiljön inte fungerar. Angående äldre barn är det oftast konflikter kring gränssättning och att föräldrarna känner att de har tappat kontrollen över sina ungdomar.

"Relationerna mellan förälder och barn fungerar mycket dåligt, och vårt mål är att förbättra den, och förhoppningsvis vända en negativ utveckling till något bättre. Mammorna lider av panikångest och depressiva symtom. Även föräldrar som har alkoholmissbruk bakom sig finns med som en del av tyngden i familjernas historia" (Annelie).

Hon berättar vidare att trots allvarliga problem är det oftast inte aktuellt med akuta. Det är familjer/föräldrar där problemen mellan barn och föräldrar är mycket allvarliga. och ibland har

socialförvaltningen en kontakt med familjen sedan lång tid tillbaka, men det kan förekomma nytillkomna ärenden där socialförvaltningen inte har träffat familjen tidigare. Föräldrarnas bekymmer kan vara psykisk ohälsa, med panikångest, depression eller en tidigare missbruksproblematik.

Vilken situation befinner sig barnen i?

Åldern på föräldrarnas barn i vår grupp berättar Annelie, tillhörde alla låg och mellanstadiet. Vi satte en övre gräns på barnets ålder till tolv år men i den föräldragrupp som nu startar kommer det äldsta barnet att fylla fjorton år.

"I konfliktfyllda relationer förekommer ibland barnmisshandel, och vi känner till ett fall där mamman blivit anmäld av ex maken för att misshandlat dottern. En annan mamma har det gjorts ett flertal utredningar på under några år. En mamma som deltog i programmet hade sin dotter halvtidsplacerad varannan vecka i familjehem".

Gunilla berättar vidare att barnen kan ha dyslexi, och olika problem i skolan, De kan ha andra insatser som kontaktfamilj, eller blivit utredda på Luzerngården som är ett barnhem och när den utredningen är klar kan familjeenheten ta över ärendet. Tonåringarna kan ha kontakt med Hasslanda arbetsplats (alternativ för äldre ungdomar som ej platsar på skoldaghemmen längre) eller olika skoldaghem i stan. Det kan finnas ett stort professionellt nätverk kring familjerna, men föräldrautvecklingsprogrammet är avgränsad från dessa och därför är deras individuella kontakter inte så intressanta för familjeenheten.

Peter menar att barnen i den gruppen han var med att handleda i, led av olika beteendestörningar som Damp och ADHD. Konflikter och problem med gränssättning i familjerna är det stora bekymret. Målet med föräldrautvecklingsprogrammet säger han är att utveckla föräldrarna och inte deras barn. Barnen träffar man vid två tillfällen när behandlarna filmar en måltid och han anser vidare att redan vid första filmningen får man ganska klart för sig både barnet och föräldrarnas problem. Därför finns varje familjs svårigheter med i tankarna under tiden som de deltar i föräldrautvecklingsprogrammet.

"Vid ett tillfälle pratade vi med barnet efter att mamman hade tagit del av programmet, och hon sa att alla de förändringar som hon önskade skulle bli möjliga, hade uppfyllts. Det hade varit intressant att göra det även med andra barn, men det har vi inte haft utrymme till"(Annelie).

Vilka metoder ingår i programmet?

På familjeenheten är föräldrautvecklingsprogrammet upplagt berättar Annelie, så att de träffar föräldrarna en gång i veckan under femton veckor. Vid varje tillfälle håller man på ca. tre/fyra timmar och arbetshäftet ingår vid alla träffarna. I samråd med Magdalena Graff har behandlarna på Familjeenheten gjort vissa ändringar efter hennes original version, eftersom det så tydligt framkom att det var inriktat på samspelet mellan mindre barn. Föräldrautvecklingsprogrammet som helhet tycker Annelie består grovt av tre olika delar: En del som får föräldern till att reflektera över sig själv som person, den nutida situationen samt en tredje del som handlar om hur det var att växa upp. Föräldern ges därför möjlighet till att kunna förstå hur de själva kan påverkas av tidigare livserfarenheter. Många föräldrar bär på taskiga erfarenheter menar Annelie, och i föräldragruppen tillsammans med andra får de en möjlighet till att diskutera tidigare erfarenheter.

En annan del av föräldrautvecklingsprogrammet berör samspelet med de egna barnen. Programmet innehåller flera moment som går ut på att öka föräldrarnas förmåga att samverka positivt med barnet. Annelie menar att de talar mycket om att barn faktiskt vill samarbeta och att det gäller för föräldern att upptäcka denna sida hos barnet. Det blir då lättare att ge positiv respons tillbaka, och det i sin tur påverkar barnets önskan att fortsätta samarbeta med föräldern. En god spiral av gynnsam utveckling ersätter en dålig.

"Metoderna får väl anpassas till den situation som uppstår, samt ålder på barnen. Det är de olika dimensionerna går att överföra till tonåringar. Det är ett sätt att gränser med t.ex. time-out. Till tonåringen kan man säga: att vi återkommer till problemet senare" (Peter).

Till varje veckoprogram ingår en hemläxa som föräldern skal utföra inför nästa gruppträff. Exempel på en hemuppgift är att föräldern skall notera tre tillfällen under veckan som det haft roligt tillsammans med barnet. Programmet inleds alltid med ett hembesök i varje familj när de startar upp programmet med att filma ett tillfälle där föräldrar och barn samverkar. Oftast blir det en matsituation, och när programmet avslutas återupprepas proceduren.

Vilka effekter har föräldraprogrammet visat?

Peter, menar att man tydligt märker att det blir lugnare i familjerna och att det verkar fungera mycket bättre. Han hävdar att behandlarna ganska lätt förstår om det behövs mera stöd till familjen än enbart

föräldrautvecklingsprogrammet. Det räcker inte riktigt alltid till enbart med föräldra-
utvecklingsprogrammet som varar för kort tid och då erbjuds föräldern en individuell kontakt.

Annelie berättar att videoinspelningarna som görs före och efter programmet ger en mycket god vägledning om vilken dimension i föräldraskapet som är svag respektive stark i föräldrarnas beteende. Det räcker med en kort sekvens för att kunna avgöra om det är så att en mamma är jättebra på att förbereda sitt barn och säger: "Nu skall vi strax gå till dagis", och hjälper det att komma igång, men kanske hon inte alls visar någon värme gentemot barnet. Då måste de tänka på den mamman så hon får hjälp med att utveckla just den dimensionen. Ett delmål för hennes del kan bli att lära sig att ge kärlek och värme.

"Vi lyfter fram allt det som fungerar bra i familjerna när vi ser de två videofilmerna tillsammans med dem. De kanske aldrig har fått höra något positivt om hur de fungerar som föräldrar och att de gör något som är bra för sina barn. Då kan man säga till en förälder under videogenomgången; "Titta där, så fint ditt barn strålade när du gav henne ett leende" (Annelie).

Behandlarna går mycket på vad föräldern säger om hur det kan förändras för dem och deras barn. De menar att de ser tydligt att det har förändrats, när de tittar genom den slutliga videofilmen.

Vad tycker föräldrarna?

I den interna utvärderingsenkäten på Familjeenheten, sa föräldrarna att de kände sig förstådda och bekräftade vilket i sig var det absolut bästa med hela programmet berättar Annelie. Merparten av föräldrarna orkar inte se de positiva saker som redan finns. De känner sig otillräckliga på alla sätt och vis och de tror de är väldigt dåliga som föräldrar När vi lyfter fram positiva saker, ger det föräldrarna en skjuts in i programmet menar hon. De får en känsla av att saker och ting går att förändras när någon ger dem hopp och tro.

"I handledningen med Magdalena Graff där vi går genom filmerna ser vi förändringarna. I en familj som jag speciellt kommer ihåg syntes det så tydligt. Det var underbart. Jag har inte sett alla filmerna ännu. Magdalena har emellertid skattat alla filmerna och upptäckt klara förbättringar hos de flesta" (Gunilla)

Gunilla, berättar vidare att en fråga som ställdes till föräldern löd:

"Skulle du rekommendera andra föräldrar att delta i programmet? Ja, skriver dom, absolut. Ingen säger något annat. Det är fjorton föräldrar som har tagit del av programmet i elva familjer. Alla besvarade enkäten. Alla svar är mycket positiva och föräldrarna tyckte de hade blivit lyssnade till, och fått andra att prata med. Det känns väldigt roligt att kunna erbjuda det igen".

Vilka fördelar respektive nackdelar anser behandlarna föräldrautvecklingsprogrammet har?

Som behandlare ser Annelie många fördelar med att arbeta med föräldrar i grupp eftersom det blir en dynamisk process när flera personer är tillsammans. Som behandlare kan hon luta sig lite tillbaka och låta andra föräldrar komma med råd och förslag.

"Det är ju lättare att ta till sig om en morsa säger till en annan: 'Så där kan du väl inte göra med ungen', än om det bara är jag som pratade".

I deras grupp, var det ett mycket öppet klimat, menar hon. Varje gång de träffades var det lika mycket gråt som skratt, och många känslor som släpptes fram. Hon tycker att föräldrarna var väldigt empatiska och omhändertagande med varandra. De mammor som led av ångest och social fobi fick muntra tillrop från de andra föräldrarna som kunde säga: "Vad bra att du kunde ta dig hit". Bara det menar hon stärkte föräldrarna så att de fortsatte känna sig motiverade till att komma, fast de kunde haft panikångest på morgonen. För många var det ett tillfälle för dem att bryta isoleringen.

"Jag tror på grupper och menar att det blir en form av utbildning som gör att du stärker människor. Det blir inte så ångestladdad för föräldrarna. De blir friare att tänka på ett annat sätt och det kommer upp nya saker hela tiden som gör att det lättar påtrycket när de märker att andra föräldrar kämpar med liknande problem som de själva. Det är jättekul, jätteroligt!"(Peter).

Samverkan med socialtjänsten hur fungerar den?

På min fråga om hur informerade socialförvaltningen är kring föräldrautvecklingsprogrammet berättar Gunilla om flera uppföljningsmöten med socialsekreterarna inom Lunds kommun under föregående året och att de informerat mycket kring föräldrautvecklingsprogrammet. Familjeenheten har menar hon, därför programmet i åtanke redan under utredningen av familjen. Familjeenheten har infört en liten ruta på remisserna, där socialsekreterarna kan kryssa för föräldraprogrammet. Sedan kan även de föräldrar som familjeenheten redan har en etablerad kontakt med erbjudas delta i programmet.

11.2 Intervju med personal vid Storvretens öppna förskola i Botkyrka kommun.

Förskolan ligger inte långt från Tumba station i Botkyrka och den är en öppen kommunal verksamhet dit alla föräldrar som vill kan komma med sina barn. Numera tillhör förskolan socialförvaltningens sektion för individ och familj, och har två fast anställda förskolelärare. 1998/99 drev man ett förebyggande projekt, som riktade sig mot utåtagerande aggressiva barn och deras föräldrar som gick under namnet Emil. Botkyrka kommun räknas som ett av de områden kring Stockholm där det förekommer mycket social problematik Området Storvreten har en väldigt blandat befolkningen men är ett av de lugnare områdena i Botkyrka. Det har tidigare varit ganska lätt att få projekt pengar till kommunen, och Magdalena Graffs föräldraprogram var en del av ett större projekt som var ett samarbete mellan Förskolans stöd och utvecklingsenhet, Botkyrka kommun och Centrum för barn och Ungdomshälsa, Stockholms Läns landsting (Graff, Insatser för utåtagerande barn s 5).

Målsättningen med projektet var att förse både föräldrar och personal i området Storvreten med en metodisk kunskap i hur de kunde hantera barn med svåra beteenden (ibid.) Förväntade resultat var att minska tillfällena då barnet betedde sig utåtagerande och därtill få problem i framtiden. Metoden "Bättre föräldraskap" gavs som föreläsning av Magdalena Graff till all personal i området Storvreten. Fyra förskolelärare fick därefter möjlighet till att gå handledningsutbildning och två förskolelärare driver Emilgruppen vidare även om projektet numera är avslutat. Effekterna av programmet är under utvärdering av Magdalena.

Föräldrautvecklingsprogrammet vid Storvretens öppna förskola kallas Emil- grupp. Föräldrarna använder i stort sätt samma program som Familjeenheten, men inga arbetsblad har ändrats. För närvarande videofilmas det inte eftersom förskolelärarna inte hinner med uppgiften och den tjej som filmade medan projektet pågick har slutat. Videofilmer som redan är tagna analyseras av Magdalena (ibid).

Vid Storvretens öppna förskola arbetar förskolelärare Gunilla Eriksson och förskolelärare Ann-Britt Hallgren. Båda två har mycket lång erfarenhet som förskolelärare och har i stort sätt arbetat inom samma kommun under alla år.

Jag träffade båda två på förskolan som är deras gemensamma arbetsplats och dit föräldrarna kommer för att delta i "Emil-grupp". De har valt att fortsätta med föräldragrupper, även om projektet formellt är avslutat. De menar att intresset och behovet bland föräldrar verkar mycket stort, och många

föräldrar vill gärna komma med i en Emil-grupp, men de har tvingats säga nej, då deras barn än så länge är småbarn under tre år.

Vilka föräldrar deltar i Emil grupperna?

Gunilla Eriksson, berättar att föräldrarna anmäler sig frivilligt och de behöver inte ha barn med speciella problem, utan att de vänder sig i första hand till alla föräldrar som upplever gränssättningsproblem. Detta för att kunna delta i gruppdiskussionerna på ett bra sätt. Många föräldrar med mycket små barn som kommer till den öppna verksamheten får höra talas om Emil gruppen, och vill gärna delta, men än så länge går föräldrar med de äldre småbarnen före i kön.

"Om jag skall svara på det måste jag säga att det gör alla föräldrar. De kommer hit för att ha roligt med sitt barn. De kommer inte till förskolan för att de har problem, men det kan ju på något sätt finnas tillfällen där man tar upp något som man har funderat över. Antingen om de pratar med någon annan förälder eller att de väljer att prata med oss personal. De kommer för att träffa andra föräldrar och för att ha rutin i vardagen. Det har jag också sätt. När de fått sitt andra barn går de iväg till dagis med det barnet, och sen går de hit med det lilla barnet för att ge det någonting. Sen går man hem, och plockar med det där hemma och tycker att man har gett sitt barn någonting"
Gunilla.

Mammorna kommer hit till förskolan med sina bebisar, när de lämnat syskonet på dagis. Alla föräldrar som anmäler sig har Gunilla och Ann-Britt personlig kontakt med. Gunilla berättar att de lagt märke till att den personliga kontakten, är väldigt viktig. Man skall vara ganska modig anser hon, när man anmäler sig utan en personlig kännedom om gruppledarna.

Gunilla berättar att även om hon numera har vuxna barn och barnbarn så levandegör mötet med föräldrarna som deltar i programmet för henne så tydligt hur föräldrar har det idag. Hon menar att själva familjebilden har luckrats upp och förändrats och att många småbarnsföräldrar hamnar lätt i konflikter och kriser i relation till varandra.

"Det har gått såfort. Det är mer video, tv, dator och det i sin tur påverkar hur de tänker. Mer press och stress på familjerna med arbetslöshet och det är mycket som påverkar familjebilden. Det påverkar hur de tänker och vilken vardag de har. Där känner jag att jag har hängt med. fast mina barn är vuxna, och har egna barn. Det har hjälpt mig förstå hur de tänker"

Hon känner att genom programmet kommer man nära föräldrarna vilket bidrar till att hon lättare förstår vilka värderingar och tankar dagens föräldrar brottas med. Själv menar hon att det känns fantastiskt att kunna få bidra med något till det som föräldrar av idag tampas med.

Hur kan barnens situation se ut?

"Vi träffar ju inte de större barnen de är på dagis" säger Gunilla.

Men tror samtidigt att det finns en förklaring till varför barn uppträder aggressivt. Det upptrappade våldet med droger som finns i samhället påverkar alla människor är en förklaring menar hon, vilket märks tydligt på hur allt yngre personer betar sig aggressivt och våldsamt. Aggressivitet hos en individ kommer inte utan vidare, utan hon märker eller förstår sambandet mellan barn som blivit misshandlad och ett aggressivitet beteende.

Hur är uppläggningsen av Förskolans Emil grupp?

Ann-Britt berättar att de brukar säga till föräldrarna att om de hinner titta genom arbetsbladen är det bra. Men där är aldrig någon tvång och det brukar alltid vara någon som har gjort mera och kan tipsa de andra om vad de har gjort kring "hemläxorna". Det fungerar väldigt bra menar hon och det är alltid någon som tar initiativ och börjar berätta.

"Det finns ju även mammor som har det väldigt svårt, och när de har byggt upp ett förtroende med föräldern, kommer det fram under programmets gång. De kan ha svåra saker med sig upp genom livet och det aktualiseras när de fått barn. Men man kommer inte hit för att prata problem även om de finns. En del av programmet handlar om föräldrarna själva och vad de tycker och tänker och en annan del om samspelet med barnet".

Ingen videofilmningen pågår i nuläget, berättar Ann-Britt. Däremot har de fortfarande tillgång till filmer som gjordes medan projektet pågick. Föräldrarna fick behålla videoinspelningarna som personligt material, och sen var det upp till deras beslut om och när, de skulle visas. I tidigare föräldragrupperna ville alla föräldrar se varandras filmer.

Ofta kommenterade mammorna varandras filmer och gav varandra väldigt mycket respons.

Vad tycker föräldrarna om innehållet i föräldraprogrammet?

I ett av arbetsbladen ingår det att reflektera över hur föräldern hade det under uppväxten och då har de många syn punkter på hur de egna föräldrarna betedde sig. När de själva har fått barn och fått lite distans och sitter och reflekterar så kommer de på saker som var bra, och mindre bra. De blir klarare över vad föräldrarollen innebär när de fått egna barn och att de grundlägger väldigt mycket hos barnen som förälder och att det är ett stort ansvar (Ann-Britt).

"Dom säger att det är toppen, att sitta tillsammans med andra föräldrar som har samma situation i vardagen. Det är tjafs när man ska gå ut med barn och klä påkläder osv. då kan de fråga varandra: Ja men hur gör ni då ? Jaha, men då skall jag pröva det. Man tipsar varandra över bordet. Det kan vara olika regler inom familjen som man stämmer av med varandra. Får ditt barn titta på video under dagen? Varför inte, och vad tänker du då. Jaha, kan man tänka så. Jaha, och så bollar dom med varandra och har väldigt stort utbyte av varandra. Vi har satt genom åren att de har knytigt nya nätverk med varan och fortsätter träffas utanför grupptillfällena. Det är roligt" (Ann-Britt).

Ann-Britt berättar vidare att föräldrarna tipsar varandra och säger t.ex. att: "Det här provade jag, och jag läste det här, och så provade jag detta tipset här, och tänk att- med så lite så kunde jag vända det här"

"Mammorna är oerhört engagerade och kan komma och berätta, att när de har gått sitt barn tillmötes istället för att säga nej, så tycker de det är väldigt spännande. Mammorna upptäcker att så lite det skall till för att få ett positivt samspel med barnet istället. Vi kommer fortsätta med föräldragrupperna, för vi får sådan respons av det här. Föräldrarna är så motiverade och tycker det är väldigt roligt. Det sprider sig att det här finns och många vill vara med men de har varit tvungna och säga nej till alla förstagångsmammor" (Gunilla).

"De säger: Ja, men det är ju förebyggande för oss! Och ju mer jag tänker kring innehållet i föräldraprogrammet så tror jag att det inte bara är ett sätt att vara tillsammans med sitt barn på utan mycket av det som finns med, kan användas i all mänsklig gemenskap överallt. Det är ju ett sätt att respektera varandra".(Ann-Britt).

11.3 Malins Minne.

Stiftelsen Prokrami AB driver behandlingshemmet Malins Minne, beläget strax utanför Eslöv i Skåne. Stiftelsen är privatägt och drivs bl.a. genom anonyma alkoholister (Prokrami AB' s hemsida på nätet). Prokrami AB arbetar med missbruksvård riktad mot ungdomar och vuxna. Hela området runt Rönneholms slott används av stiftelsen. I en byggnad har man förlagd behandling med missbrukande

kvinnor och deras barn under 12 år. Personalen är socionomer, socialpedagoger, barnskötare och förskolelärare. Kvinnorna kommer från hela södra Sverige och stannar på Malins Minne i ca 1 år. Deras hemkommuner beviljar placeringen.

Missbruksvården med kvinnorna är indelat i olika faser med inslussning, mellanvård och utslussning. Dagarna på Malins Minne är strikt reglerad och under den period som ligger mellan in och utslussning deltar mammorna i föräldrautvecklingsprogrammet en dag i veckan. Föräldrautvecklingsprogrammet löper en dag i veckan året om. Det betyder att mammorna kan påbörja lektion tre ,fyra eller sex eftersom de andra lektionerna redan har passerats. Å andra sidan tas de igen, allt eftersom föräldraprogrammet rullar på. Vistelsen på Malins Minne är såpass långvarig att alla mammor hinner att ta del av föräldrautvecklings-programmet i sin helhet. Här är deltagandet i "Bättre föräldraskap" ett obligatoriskt moment.

För närvarande är det föreståndaren för daghemmet Anna Hansson samt biträdande föreståndare för Malins Minne Birgitta Larsson som ansvarar för föräldrautvecklings-programmet.

Föräldrautvecklingsprogrammet har använts i fem år och de två handledarna träffar Magdalena Graff en gång per år, samt har närhållst det behövs möjlighet till rådgörelse per telefon.

På Malins Minne träffade jag Anna Hansson som är föreståndare för daghemmet och har arbetat på Malins Minne ca. ett år. Hon är grundskolelärare och har tidigare arbetat inom skolan i Kävlinge Kommun i ett tiotal år. Anna har själv två barn vilket hon ser som en stor fördel när hon handleder föräldragrupper. Hon anser att hon har lärt sig oerhört mycket om barns utsatthet genom att arbeta med dessa barn numera dagligen.

"Jag tycker, att den personal som finns inom skolans värld dömer ut barn alldeles för lätt, utan att ta hänsyn till hur deras hemförhållande kan se ut"
(Anna).

Hur har ni lagt upp föräldraprogrammet på Malins Minne?

Om föräldrautvecklingsprogrammet på Malins Minne berättar Anna, löper programmet kontinuerligt en dag i veckan. Då träffar de mammorna och går genom arbetsbladen tillsammans. Videofilmingen som de gör vid starttillfället, och vid avslutningen visas gemensamt i föräldragruppen. Det är sällan att

någon förälder avböjer, och en orsak kan vara menar Anna, är att personal är tillgängliga nästan alltid ifall det skulle behövas. Det skapar en större trygghet och att lämna ut sig behöver därför inte bli så dramatiskt. Föräldrarna kan ge varandra stöd i föräldraprogrammet och när en ny deltagare börjar, kommer de mammor som deltagit under en tid med råd och hjälp. Innan de deltar i föräldraprogrammet måste de först ha blivit ordentligt avgiftade, vilket tar några månader. De är inte mottagliga dessförinnan menar hon.

Vilken situation befinner sig kvinnorna i?

Anna berättar att mammorna i föräldrautvecklingsprogrammet kan inte tacka nej till medverkan och det är ungefär åtta mammor åt gången, året om. De tar del av programmet på förmiddagen, medan barnen är i skola eller på dagis. Runt lunchtid träffas föräldrar, barn och personal för att äta tillsammans. Under eftermiddagen umgås barn och föräldrar tillsammans för gemensamma aktiviteter. Färdigheter som mammorna har lärt genom föräldraprogrammet får nu möjlighet att tränas i praktiken. Mammorna och barnen videofilmas även här vid två tillfällen ett i början och ett i slutet av programmet berättar hon. Det är det positiva samspelet som återges till mammorna vid videogenomgången, med förhoppning om att de skall öka. Utvärdering av programmets effektivitet gör Magdalena Graff själv.

"Mammorna som kommer hit, lever alla med missbruk kring sig själva och barnen. Antingen missbrukar de aktivt själva, eller så lever de tillsammans med någon som missbrukar. Placeringen här på Prokrami är ofta deras sista chans. Nästan alla började missbruka under tonåren och nu när de själva har barn i denna åldern är det mycket oro kring puberteten. Många av mammorna har fått något barn omhändertaget, och när de tonåringarna är hemma på permission eller är på väg att flytta hem igen blir mammorna osäkra på vad som skall gälla"

Hon menar att en uppföljning på sikt av programmets effekt på familjesituationen kan inte Malins Minne bedriva, då kvinnorna och barnen bor allt för långt borta. Det är i såfall upp till kvinnornas ansvarig socialsekreterare att bedöma den totala effekten av hela missbruksvården där föräldraprogrammet ingår som ett moment i sin helhet. Detta sker i hemkommunen efter utskrivning. Andra inslag i "Mellow Parenting", är pedagogiska filmer som visar hur man kan agera som förälder när barn t.ex. ljugar eller stjälar. Mammorna bär på en föreställning om att alla andra "normala" föräldrar sköter sina barn helt perfekt, och gör inga misstag.

Vad vet ni om barnen

Barnen, säger Anna, kan inte leka med andra barn och använder därför våld istället. Det är lättare för barnen att slå till någon istället för att prata. De kan inte uttrycka sig och språket är väldigt torftigt, och mestadels består det utav svordomar. Anna menar, att många barn som växer upp i missbrukarkretsar verkar inte kunna använda ett normalt språk. Barnen och mammorna tränas intensivt i att leka och samspela med varandra varje eftermiddag i grupper. Ett annat viktigt moment som tränas är att lära mammorna vara förälder.

"Många av mammorna har för länge sedan förlorat sin föräldraauktoritet då barnen vant sig tidigt att ta ansvar deras liv. Barnen springer runt på området och kollar om deras mammor inte glömmet tider till lektioner och andra aktiviteter".

Vilka fördelar respektive nackdelar ser ni med programmet?

När det gäller själva innehållet av de olika moment som ingår i programmet så önskar sig våra mammor fler praktiska råd och tips inom olika områden som berör barn. Nämligen hur de skall hantera tonårskonflikter och lära sig sätta rimliga gränser. De vet ju verkligen vad alkohol och drogintag kan leda till. Det skulle de gärna ha med som en del i föräldrautvecklingsprogrammet.

"De förändringar som vi har märkt tydligast är dimensionen värme. Föräldrarna kan ge tillbaka mera positiva känslor till barnen efter genomgången program och det hjälper barnen att känna större trygghet. De behöver väldigt mycket trygghet"(Anna).

Ett annat önskemål som föräldrarna framför är olika praktiska moment som exempelvis hur man söker föräldrapenning, hur man kontaktar skolan, barnhälsovården osv. Dessa moment har vi nu försökt lägga till i programmet. Av och till bjuder personalen därför in personer som berättar om olika områden som de är speciellt kunniga i. För inte länge sedan bjöds en sexolog till en föräldragrupp, vilket var ett välbehövligt besök, menar Anna, då många av mammorna har en snedvriden uppfattning kring sex.

12. ANALYS

Jag har i min undersökning presenterat de tre enheterna i Sverige som använder sig av Magdalena Graffs program "Bättre Föräldraskap. Min analys grundar sig på en sammanfattning av

föräldraprogrammets praktiska metoder så som de beskrivits av intervjupersonerna vilket jag kopplar till de teoretiska aspekterna på föräldraskap och barn, som varit relevanta i min studie. Jag kommer även att beröra föräldraprogrammets teoretiska innehåll och dra paralleller till de krav nutida och tidigare forskning ställer på specifika föräldraprogram.

12.1 Föräldrarna i programmet

Samtliga intervjupersoner menar sig ha en klar uppfattning om föräldrarnas situation och beskriver allt från ganska "vanliga" problem i föräldraskapet till de som är mycket svåra och bekymmersamma. Familjeenhetens föräldrar har flera olika typer av personliga problem som psykisk sjukdom, misshandel av barn, tidigare missbruk och ensamhet. Mödrarna på Malins Minne har allvarliga missbruksproblem och deras föräldraroll hänger på en skör tråd, vilket ju inte är lika uttalat hos andra mödrar som medverkar i programmet. På den öppna förskolan Storvreten är inte föräldrakompetensen alls ifrågasatt, även om det naturligtvis kan finnas en psykosocial belastning med in i föräldraskapet. Det är i vilket fall inte något som bildar underlag för deltagande i Emil grupper. Familjeenhetens föräldrar, varav många är ensamstående mammor har ganska stora bekymmer i förhållande till sina barn och har därför blivit beviljade remiss från socialförvaltningen för att delta i föräldrautvecklingsprogrammet. Majoriteten av föräldraprogrammens deltagare är enligt min undersökning ensamstående mödrar och det är mycket få pappor som deltar i grupperna.

Kari Killén (Killén1993) kopplar samman begreppet "bristande omsorg" med flera av de svårigheter som majoriteten av föräldrarna verkar brottas med enligt vad intervjupersonerna har angivit.

Begreppet "bristande omsorg" innebär flera olika konsekvenser för barnet, som jag visar på under rubriken Föräldraskap punkt 4, men den generella problematiken som barn i samband med bristande omsorg visar på, är sammanfattningsvis: sömnstörningar, koncentrationssvårigheter, utåtagerande problematik (vilket är mer vanligt bland pojkar), eller som i flickornas fall, passivitet, tystnad och depression. En särskilt problematik som en del barn med missbrukande föräldrar drabbas av är en skadebild som kallas fetalt alkoholsyndrom (Aronsen, SOU 1997:8). Framförallt är det barn vars mödrar har fortsatt dricka sprit under hela graviditeten som kan hämmas i tillväxten samt bli lidande av en mental utvecklingsstörning.

Intervjupersonerna på Familjeenheten i Lund beskriver föräldrar som har mycket besvärliga relationer till sina barn och de påpekar att målet med föräldraprogrammet är att vända den negativa spiralen och

åstadkomma något bättre för barnen. Familjeenheten lägger tyngdpunkten på att i första hand stärka föräldrarollen och därigenom förbättra relationen till barnen. I föräldraprogrammets arbetshäfte finns tydligt angivna övningar som berör områden av föräldraskapet som behöver stärkas. Behandlarna på familjeenheten säger sig tidigt kunna se de delar som föräldrarna behöver hjälp med att träna och på så vis stärka föräldrarnas kompetens. I Socialstyrelsens utredning om stöd i föräldraskapet (SOU 1997:161) påpekas just vikten av att kunna erbjuda föräldrar ett särskilt stöd när de sviktar i föräldrarollen. En bra anknytning mellan barn och föräldrarnas personliga problemen överstiger barnets behov av att ingå i en nära relation som Anders Broberg i sin artikel (2000) påpekar. Han anser att han et är en metod för barnet att ta kontroll över den smärta det känner i en bristande anknytningsrelation. Det stämmer även väl överens med den beskrivning Anna Hansson ger när hon berättar om de missbrukande mödrarnas svårigheter med föräldrarollen. I Killéns beskrivning (1993) av föräldraförmågan påpekar hon att förälderns behov av tröst och kompensation inte åligger barnet, och att det alltid bör vara barnets behov som kommer i första hand.

12.2 Barnen

De barn som befinner sig på Malins Minne beskrivs av intervjupersonen (Anna) som svårt känslomässigt störda och har enligt därför förlorat mycket av normala barns uppväxtvillkor som kommer påverka dem i lång tid framöver.

I en uppföljningsstudie av mödrar som missbrukat alkohol under barnets graviditet som utfördes av en forskargrupp i Göteborg visade, att trots olika insatser från samhällets sida för att förmå mödrarna till att sluta missbruka alkohol helt, var det få av dem som verkligen lyckades (Aronsen, SOU 1997:8). Barnen visade symptom på flera olika bekymmer under uppväxten och en fortsatt problematik som kvarstod under hela puberteten. Symptomen yttrade sig bl.a som bristande koncentration, dålig förmåga till logiska tänkandet och flera av barnen blev omhändertagna för samhällsvård. Föräldrarna uppgav att det största bekymret i förhållande till föräldrarollen var den att barnen var impulsiva, kunde inte förstå konsekvenser av sitt handlande och att de reagerade med aggressiva utbrott (ibid). Några ovanstående beskrivna symptom verkar stämma in på de problem som Anna Hansson angav barnen vist på Malins Minne visade.

Enligt Anna tränas därför mor och barn samspelet intensivt med olika lekar och aktiviteter för att reparera den bristande relationen mellan dem. Inom anknytningsteorin är en föräldrar/barnrelation

som baserar sig på rädsla och osäkerhet, undvikande och otryggt för barnet (Broberg, 2000). Det innebär t.ex. att barnet inte tyr sig till föräldern när det behöver känslomässig stöd och närhet. Anna berättade att barnen vars föräldrar befann sig i missbruksvården, visade tecken på föräldrarnas svek genom att hålla koll på mammorna istället för tvärtom. I utveckling av föräldrarnas kompetens säger Killén, (1993) att föräldrarna måste tränas i att känna empati för barnets utsatthet. Om inte föräldern känner en grundläggande empati för barnet kommer det vara svårt för föräldern att vägleda barnet rätt. I föräldrautvecklingsprogrammet tränas föräldern sig i att visa värme och kärlek gentemot sitt barn vilket gynnar en begynnande empatisk utveckling (Graff 1997).

Att barnens situation inte direkt hamnar i fokus, innebär inte att de glöms bort helt. Peter på familjeenheten menade att de träffar barnen när behandlarna går hem och filmar. Åldern på barnen varierar från lågstadiet upp till mellanstadiet och de problem liknande de ovan beskrivna stämmer även in på deras, men enligt oftast är det de utåtagerande problemen som dominerar. Barnen kan ha flera individuella insatser men vilka dessa är och vem som sköter den, vet man inte alltid. Troligtvis känner den remitterande socialsekreteraren till familjernas individuella kontakter men Gunilla och Peter på Familjeenheten i Lund poängterar att deras uppgift är att i första stärka föräldrarnas kompetens i föräldrarollen. Genom utvärderingen av programmet där filmerna analyseras ser de sedan vilka förändringar som sker mellan barn och föräldrar. I den föräldragrupp Peter handledde säger han, att barnen hade olika beteendestörningar som ADHD och DAMP. För denna gruppen barn finns det omfattande forskning som visar på att barn som vid tio års åldern får diagnosen DAMP, ADHD kopplat till ett aggressivt beteende får allvarliga problem med kamratrelationer samt inlämningsproblem som i förlängningen medför avbruten skolgång vilket ökar risken för en framtida kriminalitet eller missbruksproblematik (Rydell, SOU 1997:8).

Föräldrar till barn med utåtagerande problem menar Magdalena Graff är de föräldrar som måste tränas i föräldrarollen för att undvika att barnen får en långvarig social problematik (Graff 1996). Konsekvenserna för barnen kan annars vara att de i vuxen ålder hamnar i kriminella kretsar. En bristande föräldrakompetens kan tränas i föräldraprogram som innehåller moment av beteendeträning (ibid). De äldre barnens föräldrar berättar Peter på familjeenheten, har störst problem i föräldraskapet med konflikter kring gränssättning. Lagerberg och Sundelin (2000) pekar på att en hård auktoritär barnuppfostran framkallar mycket vrede i barn vilket medför att deras ilska projicerar i ett aggressivt beteende tillbaka ut mot omgivningen. Föräldrarnas reaktion blir ännu våldsammare

vilket tillslut riskerar att konflikterna antingen går över styr med misshandel som följd, eller så orkar inte föräldern längre sätta rimliga gränser (Lagerberg och Sundelin 2000).

På Storstretens öppna förskola används programmet i ett preventivt syfte och barnen hade ingen större problembild. De måste ha kommit i trotsåldern (3-5år) där de första stora konflikterna mellan barn och föräldrar uppstår. För att föräldrarna skall kunna vara med i en "Emil" grupp. Graffs föräldraprogram är i första hand anpassat till föräldrar med barn i denna åldersgrupp (Graff, 1997) och målet med föräldraprogrammet är att i framtiden förhindra att barn blir våldsbenägna. Personalen på Storstretens förskola, får mycket förtroende från mammorna och menar att mammorna som deltar i föräldragruppen inte i första hand gör det för att de har problem, utan kommer dit att träffa andra föräldrar och umgås med sitt barn. Många av familjer av idag menar personalen, lever i en pressad situation och känner stor osäkerhet i föräldrarollen och deras motivation för att lära sig hantera föräldrarollen bör därför tillvaratas.

12.3 Föräldraprogrammet

De tre enheter som använder sig av Magdalena Graffs föräldraprogram ligger väldigt nära varandra både i uppläggning, tidsperspektiv och utvärdering. Malins Minne går ett steg längre än de två andra beskrivna enheterna och arbetar nästan som uppläggningsenheten av föräldraprogrammet "Mellow Parenting" i England och Skottland men det finns några viktiga skillnader. En skillnad är att i föräldraprogrammet "Mellow Parenting", ingick det djupintervjuer med föräldrar innan de fick delta. Även barnen testades på flera olika sätt dels via en kognitiv test och ett utvecklingstest (ibid.). Ingen av dessa metoder beskrevs av Anna Hansson eller av de övriga intervjupersonerna. Videofilmning utfördes vid fyra tillfällen två för och två efter programmet mot två gånger på de svenska enheterna.. En uppföljning pågick ett helt år efter avslutat program för att se om effekterna av programmet kvarstod och på enheterna är med undantag av Familjeenheten knappast någon uppföljning.

"Mellow Parenting" som helhet bestod enligt Magdalena Graff både av gruppsykoterapi, miljöterapi och videobaserad undervisning (ibid). Andra kriterier för att komma med i programmet var krav på en remiss från socialvården vilket Familjeenheten i Lund samt Malins Minne även fordrar. Misshandel och långvariga perioder med konflikter och bråk i familjen samt att barnet själv skulle ha uppvisat en kraftig störning under ett visst antal månader var andra orsaker till deltagande i "Mellow Parenting", och dessa problem anger även familjeenheten i Lund som orsak till en remiss dit. I beskrivning av

programmets effektivitet så utgår Magdalena Graff sig än så länge på de utvärderingar som utfördes i England/Skottland samt vad handledare och föräldrar svarar i olika interna enkäter. Det kommer att dröja innan vi får ta del av en grundlig svensk uppföljning då Graffs material från föräldrautbildningarna är under bearbetning.

I Graffs föräldraprogram ingår det hon kallar dimensioner av föräldraskapet emedan Killèn benämner det som funktionella föräldraförmågor. En jämförelse mellan de beskrivna dimensionerna och föräldraförmågorna visar att de i stort sätt berör samma områden. Både Killèn och Graffs beskrivningar av vilka metoder som ingår/bör ingå i föräldraprogram är i stort sätt identiska. Båda menar t. ex att barnet skall bekräftas av föräldrarna med hänsyn till ålder, mognad och kapacitet. Barnet har likaledes rätt till respektfullt bemötande, hänsyn och få uppleva kärlek och empati från föräldrarna. Lagerberg och Sundelin och Graff anser att deras föräldraprogram i första hand berör barn med utåtagerande problematik, vilket inte Killèn betonar lika starkt.

Föräldrautvecklingsprogrammet (Graff, 1997) betraktat i förhållande till den presenterade amerikanska forskningsöversikten så anges det i den att föräldrautbildningar bör vara specifikt inriktade mot barnets ålder, att de skall vara långsiktiga och även inrikta sig på nätverket kring familjen (Riley 1994). Att utgå från att stärka befintliga resurser i barnets nätverk ingår även i utredningen om stöd i föräldraskapet (SOU 1997:161) Dessa inslag saknas i Magdalena Graffs program (Graff 1997).

I den presenterade forskningen av Lagerberg och Sundelin, (2000) påpekas vissa samband mellan beteendestörda barn och en framtida kriminell utveckling. Lagerberg och Sundelin visar samtidigt på att det inte räcker med enbart en beteendestörning för att bli våldsbenägen och kriminell, utan det är först när flera riskfaktorer samverkar som barnet blir kriminellt. De riskfaktorer som de hänvisar till är bl.a. orsaker hos barnet självt t. ex olika skador eller låg begåvning, fattigdom, dålig bostadsstandard och social tillhörighet. Att föräldrarna tränar nya förhållningssätt mot barnet anser de kan i preventivt syfte hjälpa barnets andra sätt att uttrycka vrede och besvikelse än genom att kanalisera vreden utåt (ibid.).

Intervjupersoner

Samtliga intervjupersoner betraktar programmet som ett mycket bra verktyg för att lära föräldrar hantera svåra relationer mellan dem och barnen., och i min studie har få invändningar uttalats angående metodik eller innehåll. De interna utvärderingar eller utlåtande från föräldrarna verkar vara lika entydigt positiva och önskemål om vissa tillägg i programmet har uttalats av föräldrarna på Malins Minne och på Familjeenheten, som lett till att programmet modifierats något utifrån deras behov. Anna Hansson på Malin Minne, refererade till mammor som efterlyste metoder i föräldraprogrammet som kunde hjälpa dem hantera tonårskonflikter. Även barn som följer med sina mödrar till Malins Minne är under tolv år, så finns det oftast en tonåring i syskonskaran. Mödrar med missbruksproblem har av naturliga skäl många funderingar kring ungdomarnas droger och alkohol. Malin Minnes föräldraprogram har därför tagit initiativ till att inbjuda utomstående föreläsare som besvarar föräldrarnas funderingar kring frågor som inte finns med i arbetsbladen i Graffs program.

Att låta föräldrarna ha ett visst inflytande på programmets innehåll stärker föräldrarnas medverkan och engagemang samt ökar sannolikheten för att de lättare betar sig i överensstämmelse vad de har lärt sig genom programmet. Liknande tankar framgår både i SOU 1997:161 där utredningen pekar på att föräldrarnas kapacitet (empowerment) måste stärkas och deras vilja till förändring, måste tillvaratas och ingå som ett moment i föräldrautbildningar. Kari Killén (1993), påpekar att föräldrar måste ges möjlighet till att fokusera sig på det som fungerar bra, och att det är ytterst viktigt att visa föräldrarna respekt.

Pattersons och Carolyn Webster Strattons program (Graff 1997) använder straff och belöning som en metod för att gränsa eller bejaka beteenden som anses lämpliga. Bestraffning enligt deras program kan vara lära föräldrarna ta time-out (paus), ignorera eller utdela plus eller minus-poäng i konfliktsituationer. Patterson använder förutom straff och belöning, även avlägsnande av olika privilegier. Belöningar varierar exempelvis allt ifrån pussar, kramar som i "Mellow Parenting", till att göra roliga saker med barnet. i Pattersons föräldraträningsprogram samlar barnet på sig belöningspoäng till större privilegier. Killén (1993) menar att en metod i föräldrautbildningar bör vara att lära föräldrarna sätta tydliga och rimliga gränser, vilket ingår i alla beskrivna föräldraprogram.

13. DISKUSSION

Utgångsläget för min studie var att beskriva föräldraprogrammet "Bättre föräldraskap" som utarbetats av psykologen Magdalena Graff. Jag ville även söka svar på vilka föräldrar som programmet riktade

sig till samt barnens problemsituation och ålder. Andra frågor som jag sökt få besvarat är vilka effekter deltagandet i föräldrautbildningen har visat.

Den övergripande målsättningen hos "Bättre föräldraskap" är att lära föräldrarna effektiva metoder i bemötande av barn med utåtagerande beteendeproblematik vilket i sin tur förbättrar barnens situation och därigenom minskar risken för framtida problem (Graff, 1997). En viktig fråga i detta sammanhang är naturligtvis, om situationen för barnen verkligen förändras efter föräldrarnas medverkan i programmet. Denna fråga söker Graff själv svar på i det utvärderingsmaterial hon är igång med att sammanställa. I det material jag har haft tillgång till när jag studerat Graffs föräldraprogram verkar det finnas en överensstämmelse mellan den teoretiska beskrivningen av programmets effektivitet och intervjupersonerna positiva bedömning av familjernas situation efter och under medverkan i programmet.

Vad innebär ett tillräckligt gott föräldraskap?

Ja, det är en fråga som inte bara Kari Killén (1993), Magdalena Graff, psykiatrin eller lagstiftningen har försökt besvara. Denna fråga ställer sig säkert de flesta föräldrar och barn då och då. Frågar man barnen, vilket man gjort i SOU utredningen (1997:161) så kan barn svara på följande vis;

Vad är en dålig förälder?

"Om man är för sträng", "Sådana som säger nej så fort man frågar om något"(Elever i årskurs 8)

Vad kan föräldrar behöva lära sig?

"Föräldrar behöver veta om barnen bråkat med varandra i skolan t.ex"
"Min mamma måste hålla på och fråga hela tiden och förvandla händelser, om det har hänt något" (ibid).

Som mamma till fem barn så har jag själv ställt mig samma fråga ett otal gånger. Mina barn har haft många synpunkter på hur jag borde bete mig mot dem. När de var mindre var jag antingen väldigt, väldigt dum eller väldigt snäll och bra. Nu, när de minste barnen har växt till sig, säger de att, jag inte

fattar någonting och att jag är korkad, eller att jag är bussig och schysst. Vanligtvis är förälder oroliga över situationer som känns svåra att kontrollera när barnen växer och hävdar sin självständighet. Det blir därför många konflikter kring vad som skall tillåtas respektive inte tillåtas samt vem som skall bestämma. Kontroll och ansvar är ett vanligt förekommande tema i varje familj så länge barnen är hemmaboende. Föräldraansvaret kräver ständigt olika övervägande utifrån det enskilda barnets ålder, mognad och situationen som helhet. Att sätta rimliga gränser samtidigt som barnet påstår att man är den strängaste och absolut mest korkade förälder som finns är en ousinlig källa till konflikter. Många av konflikterna trappas ner när barnet har genomlevt sin tonårstid men tills dess kan föräldrarnas krafter vara uttömda och barnet självt kan hamna i svårhanterliga situationer i skolan och bland kamraterna. Därför tror jag att olika föräldraprogram naturligtvis måste kännas som ett stöd för många föräldrar. Där träffar de som intervjupersonerna påpekar föräldrar som befinner sig i samma situation som dem själva. Bara det kan ge föräldrarna uppmuntran till att fortsätta hjälpa barnet/ungdomen i stället för att ge upp.

Utagerande barn kontra icke-utagerande barn

Graffs program är tydligt fokuserat på utåtriktade barns aggressiva beteende medan många av de barn vars föräldrar som deltar i föräldrautbildningsprogrammet har barn med andra symptom. Jag ställer mig frågan passarn de beteende/kognitivt föräldraprogram passar deras problem? Som jag ser det verkar det vara betydligt tystare i debatten kring barn med andra typer av psykosociala besvär. De föräldraprogram som jag refererat till i min undersökning är alla inriktade på att hjälpa familjer med barn som reagerar med utåtriktad problematik. I utredningen om barns och ungdomars psykiska hälsa (SOU 1997:8), påpekas samma fenomen, nämligen att det är de barn med utåtriktad problematik som även förekommer i olika debatter angående barn och ungdomars psykiska hälsa. generellt är det så att barn som reagerar med utåtriktade symptom är pojkar, medan flickor (generellt) blir tysta, tillbakadragna, lider av huvudvärk får magont och äter dåligt (ibid). Andra symptom som förknippas med flickors problematik är olika former av självskadehandlingar som t. ex att skära sig i armar eller ben för att lindra psykisk smärta. Jag hittar inget entydigt svar på denna fråga i studier av Graffs program, men Lagerberg och Sundelin (2000) pekar på betydelsen av att identifiera och hjälpa även de barn med icke-aggressiva beteenden. Liknande åsikt delas av olika förslag till åtgärder för barn med psykosocial eller psykisk problematik som lämnas i SOU, 1997:8. Där diskuteras vikten av att stötta föräldrar till att fungera bättre i föräldraskapet för att hjälpa de utsatta barnen. Jag tror att föräldraprogrammets metodiska innehåll kanske inte alltid har största betydelsen, utan att det är

föräldrarnas känsla av att bli förstådda och respekterade som betyder allra mest. Det visar de svar intervjupersonerna har uppgett som föräldrarna verkar uppskatta allra starkast i föräldrautvecklingsprogrammet. En annan viktig faktor är intervjupersonernas långa och kunniga erfarenhet i bemötande av människor. Jag hävdar att utan deras övertygelse om programmets effektivitet och tro på föräldrarnas vilja till förändring är föräldraprogrammet i sig inte speciellt övertygande med den starka betoningen på ett straff och belöningssystem.

Behandla barn, föräldrar eller bägge?

I boken "Bättre föräldraskap" (Graff, 1997) refererar hon till två riktlinjer inom forskningen som hävdar att man antingen bör insatserna koncentreras till att gälla enbart barnet, dvs. bristhypotesen eller den som hävdar att föräldrarna måste tränas. Hon ser föräldrarnas bemötande av barnet som orsak till dess aggressivitet och drar slutsatsen att det i första hand är föräldrarna som måste ändra sig och inte barnet. Hon finner stöd i den forskning som visar att föräldraträningen har något bättre resultat än att enbart träna bara barnet (Graff, 1997). Hon hänvisar till bl. a. till Patterson och Carolyn Webster Strattons föräldraträningsprogram. Deras program riktar sig visserligen till föräldrarna ,men programmen riktar sig numera även till barnet, skolan/förskolan och fosterföräldrar och Webster-Stratton säger själv att hennes program har utökats med program riktade mot barnen och skolpersonalen av den orsaken att flera utvärderingar gjorda under många år visade att det inte räckte med att enbart träna föräldrarna, utan barnen själva behövde hjälp med att träna andra beteendestrategier.

Carolyn Webster Stratton poängterar därför starkt vikten av att samarbeta intensivt både med föräldrarna och med skolan. Hon anser att barn med uppförandestörningar/aggressioner får oftast omfattande problem i förhållande till kamrater och lärare i skola förskola. Om hennes föräldraträningsprogram skall ha en varaktig effekt , säger hon att det måste även ingå att träna lärare i ett bättre bemötande av barnen (Webster- Stratton, 1993).

I SOU rapporten om föräldrautbildningar (1997.161) hänvisar man till att utredningen tog del av ett projekt där barns rätt till inflytande sattes i centrum. Rapporten menar att om barn aktivt deltar i föräldrasamarbete och medverkar i möten tillsammans med föräldrar i skolan och i de sammanhang som föreningslivet inbjuder till, stärks barnens självkänsla. Deras förslag är att tillämpningen av barnkonventionen måste genomsyra allt arbete inom skola, socialtjänsten, barnhälsovården m.m. De

påpekar vidare viken av att intervjua barn och unga för att ta del av deras åsikter. I förhållande till föräldraprogrammet saknar jag barnens röster, och jag skulle ha velat få höra vilka förändringar de har upplevt men jag får nöja mig med de svar intervjupersonerna har lämnat som svar angående barnens situation.

Vilken åldersgrupp av barn riktar sig programmet till?

Via korrespondens med Magdalena Graff frågade jag henne om vilka barn som hennes program riktade sig till. Hon ansåg att hennes program går att tillämpa på utagerande mindre barn till tonåringar och könet har ingen betydelse. Intervjupersonerna i min undersökning var menade dock att föräldraprogrammet inte riktigt passade till tonårsproblem. I boken "Bättre Föräldraskap" diskuterar Graff att även om programmet var utarbetat för barn i förskoleåldern anser hon att det går mycket bra att använda på alla barn från tre års ålder och upp till ca tolv/ tretton år. Denna gräns anges även av flera intervjupersoner men jag undrar fortfarande om vad som gör Graffs föräldraprogram i Sverige applicerbart på alla barn från 3 - 12 år medan "Mellow Parenting" programmet är avsett för barn från 0 -5 år?

Jag kan inte hitta någon direkt förklaring på detta när det gäller själva programmets innehåll, men det kan ju vara så att man i England har valt att satsa på föräldraprogrammet i förebyggande syfte och inte ägt resurser till att behandla föräldrar med äldre barn. Programbladen, har som intervjupersonerna påpekar modifierats i samarbete med Graff för att passa till den typ av problematik de enskilda enheterna sysslar med. Det kan tänkas att de enskilda kontakterna som familjerna har på respektive socialbyråer täcker in de övriga resurser som föräldrar eller barn behöver. Det har kommit fram i vissa uttalande jag fått från intervjupersonerna.

Föräldrar- vem är viktigast mamman eller pappan?

I en artikel från Kvällsposten den 10 maj 2001 (Finn tröst på tråden) så refererar man Rädda Barnens Föräldrategen med avseende på alla de samtal som rings in angående kriser och konflikter kring föräldrarollen. Merparten av samtalen rör sig kring tonårsproblem. Astrid, som berättar i artikeln, menar att det verkar finnas mycket fler och allvarigare problem idag än för ett tiotal år sedan. Enligt artikeln framgår det att behovet av stöd och hjälp i föräldrarollen är mycket stort. Framförallt är det ensamstående mödrar som ringer.

Graff diskuterar vikten av att engagera fler pappor i föräldraprogrammet då det både i England/Skottland och i Sverige verkar blivit ett mödrarnas föräldraprogram. Att vi idag har höga krav på oss som föräldrar har ju inte medfört att föräldraskapet har blivit enklare för varken kvinnor eller män. Personligen tror jag att merparten föräldrar är djupt engagerade i barnens välbefinnande och att det finns en nedärvd kunskap i hur vi skall ta hand om våra avkommen så bra som möjligt. Jag tror att det finns medfödda föräldrastinkter hos både mammor och pappor som tar sig olika uttryck, men att de kan komma i bakgrunden om det finns allt för många och påfrestande sociala eller samhälliga faktorer som stjälper familjernas existens. Det tycker jag både Bäck Wiklund och Bergsten (1998) tar med i de betraktelser av det moderna föräldraskapet när de beskriver det stora känslomässiga engagemang i barnen både från mödrar och fäder som de har uppfattat det.

En fundering jag har kringgående de beteende/kognitiva föräldraprogrammen överlag är, att det för tillfället råder en viss förkärlek för denna typ av program. Psykoterapi eller familjeterapi är resurskrävande och tar vanligen längre tid att genomföra. Då är det bra att ta fasta på program som verkar lova precis lika god behandlingseffekt på kortare tid. Andra viktiga argument till fördel för beteendeprogram hävdar att forskningen har visat dess förträfflighet och effektivitet och att detta måste höras. Kan det vara så att det åter igen är pojkerna /männens problem som får de flesta resurser tilldelade? Jag kan inte låta bli denna tanke då både Graff, Sundelin och Lagerberg hänvisar till angående den framtida "dyrbara" kriminella utvecklingen som de utåtagerande barnen med all sannolikhet kommer att riskera.

Är utvärderingen trovärdig?

Graff utvärderar effekterna av programmet medelst videoanalys efter en särskild mall som är uppdelad efter de olika "dimensionerna" i hennes program. I Sverige är det enbart Graff som behärskar tekniken än så länge. Det krävs specialkompetens i att urskilja "dimensionerna" i samspelet mellan föräldrar och barn och jag känner inte till några andra utvärderingstekniker som använder sig av videoanalys. Jag har undrat en del över hur samspelet tolkas och bedöms genom den kodning av de videofilmade måltiderna . särskilt med tanke på att det är endast Graff själv som än så länge behärskar tekniken. Graff är enligt henne själv (Graff,1997) noggrann med att metoder som används i föräldrautvecklingsprogram ordentligt utvärderade. Jag förstår utifrån hennes beskrivningar att hon syftar till den engelska utvärderingsformen av "Mellow Parenting", vilken ligger till grund för det svenska föräldraprogrammet, men hon lämnar ingen riktig bra förklaring till varför hon utvärderar

annorlunda i Sverige. Kanske kommer hon med en ny bok som bättre belyser hur "Mellow Parenting" har transformerats till svenska förhållanden?

Graff anser att videofilmning som ingår som en metod i "Bättre Föräldraskap", har flera fördelar. En fördel är att föräldern får en möjlighet till att fungera som neutrala observatörer vid videogenomgångarna. Det gör det lättare att reflektera över ens dåliga och bra sidor av föräldraskapet. Det tror jag stämmer, men det kräver samtidigt att man tränas i att vara lika avspänt och naturlig mot sig själv och sitt barn som om kameran inte fanns för att videofilmningen skall kännas ärlig och äkta. Och hur vet man det? Jag hade nog reagerat om två behandlare kom hem för att filma en måltid hemma hos oss. En annan fördel som Graff framför är att den videobaserad gruppundervisning är långt billigare än den traditionella familjeterapin och samtidigt precis lika effektiv. För mig känns det ovant med videofilmning, men under praktikterminen noterade att det verkligen har många fördelar där framförallt barnens beteende verkligen syns väldigt tydligt. Små barn reagerar mycket naturligt på att bli filmade.

En annan utvärderingsteknik av föräldraprogram som hon tar upp i samband med utvärderingen av "Mellow Parenting" är bruket av kontrollgrupper. Kontrollgrupperna bestod av familjer med liknande problem som indexfamiljerna och sedan skulle kontrollgrupperna jämföras med föräldragrupperna i "Mellow Parenting". Tyvärr har jag inte hittat några uppgifter angående utvärderingarna av programmet i England/Skottland men jag undrar varför det inte används kontrollgrupper i Sverige? Enligt Magdalena Graff så är hon just nu igång med att utvärdera de föräldrar som tills nu har deltagit i de svenska föräldragrupperna (Graff, 2000).

När det gäller själva utvärderingen av föräldraprogrammet vill jag ta upp de tankar som Riley i den Amerikanska forskningsöversikten lyfter fram, nämligen den, att för att kunna utvärdera program på ett tillförlitligt sätt, så skulle man behöva fråga föräldrarna, barnen och andra personer i omgivningen. Vidare så skulle det i en utvärderingen även gå att jämföra likvärdiga program för att kunna se vilket som är effektivast. Någon jämförande studie mellan olika program som utgår från barnets, föräldrarnas eller omgivningens bedömning av familjernas situation efter medverkande i programmet har jag inte kunnat hitta.

Som avslutning vill jag påpeka att i skrivande stund kommer jag på långt flera frågeställningar jag skulle vilja ta upp till diskussion men anser att jag i skrivande stund har berört de frågeställningar som känts mest angelägna. Jag har lärt mig en hel del om föräldraprogram och framförallt tänker jag naturligtvis på "Bättre Föräldraskap" av Graff. När jag bläddrar genom det gedigna arbetshäftet med uppgifterna kring alla de centrala dimensionerna av föräldraskapet så verkar det faktiskt väldigt, väldigt bra. Jag tänker på alla de föräldrar som verkligen har uppskattat möjligheten till att åstadkomma en förbättrad relation med sina barn samt alla engagerade föräldraprogramhandledare som är övertygade om programmets goda intentioner.

14. KÄLLFÖRTECKNING

Monografier:

Andersson, Gunvor (1995), *Barn i samhällsvård*, Studentlitteratur, Lund

Broberg, Anders (2000), *När bandet brister*, Socionomen, Facktidskrift för kvalificerat socialt arbete

Hindberg, Barbro (1999), *När omsorgen sviktar, Om barns utsatthet och samhällets ansvar, Rädda barnen*

Bäck- Wiklund, Margareta, Bergsten, Birgitta (1997), *Det moderna föräldraskapet, En studie av familj och kön i förvandling*, Natur och kultur

Killén, Kari (1993), *Om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen*, Wahlström och Widestrand

Berg- Broden, Margareta (1989), *Interventioner under spädbarnstiden*, Liber

Graff, Magdalena (1996), *Bättre föräldraskap, Nyckeln till ett icke våldsamhälle*, Johansson och Skyttmo förlag

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur

Lagerberg, Dagmar, Sundelin, Claes (2000), *Risk och Prognos i Socialt Arbete med Barn, Forskningsmetoder och resultat*, Förlagshuset Gothia

Svensson, Per Gunnar, Starrin, Bengt (1996), *Kvalitativa studier i teori och praktik*, Studentlitteratur

SOU 1997:161, *Betänkande om föräldrautbildning*

SOU 1997. 8, *Röster om barns och ungdomars psykiska hälsa*

SOS 2000. 9, *Insatser för barn och unga 1999, Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SOL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) Statistik*

Socialstyrelsens meddelandeblad nr 22 (1999), *Erfarenheter av ändringar i socialtjänsten som rör barn och unga*

Barndom pågår (2000), *Rapport från barnens myndighet*, Barnombudsmannen, Bomas Tryck

Artiklar och övriga arbeten

Kunholm, Challe (2001) *Männen har det inte lätt*, Intervju med Per- Gunnar Engblom
Kvällsposten 10 maj

Silverberg- Dymling, Gunilla (1998), *Metoder vid bedömning av ett föräldraskap, Magisterkurs i socialt arbete*

Sjöstedt, Sofie (2001) Finn tröst på tråden, *Rapport från Rädda Barnens Föräldraretelefon*, Kvällsposten 10 maj

Internet

Graff, Magdalena (2001), *Insatser för utåtagerande barn, En teoretisk genomgång av utvärderade program*, Samhällsmedicin, Centrum för barn och ungdomshälsa
<http://www.cbu.dataphone.se/projekt/emil/emilteorapp.html>

The Incredible Years, *About us, Programs, Research Prices, Contact us*.
<http://www.years.com/about/index.htm>

Andy Gill, (1998), *Parent Training Research Review*
<http://www.practicalparent.org.uk/Parent%20>

Juvenile Justice Bulletin June (2000), *Research Studies and results*
<http://www.ncjrs.org/html/odjjdp/2000>

Webster- Stratton, Carolyn (1993), *Strategies for helping early school- aged children with oppositional defiant and conduct disorders: The importance of home- school partnership*
<http://ftviewer.epnet.com/ftviewer/amfulltext.asp>

Browne.B, Margaret *Recommended Practices Parent Education and Support*, Litteratur review, University of Delaware <http://bluehen.ags.udel.strength/best.crp-part 1.html>

Intervjurer

Anna Hansson, Malins Minne, Rönneholms slott, 17 april 2001.

Annelie Svegaard och Peter Widerström, Familjeenheten i Lund, 9 april 2001.

Gunilla Tykesson, Familjeenheten i Lund, 21 april 2001.

Gunilla Eriksson och Ann-Britt Hallgren, Storvretens öppna förskola, Botkyrka kommun, 26 april 2001.